

# INTEGRÁLT ÖRÖKSÉGVÉDELEM

(optimalizált terek építésze Pécsett)

Bachmann Bálint  
építész





**Témavezető:**

Kerényi József DLA

Kossuth és Ybl- díjas  
építész egyetemi tanár - BMGE



# TARTALOMJEGYZÉK

---

|                                                                                                                |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| I. BEVEZETÉS                                                                                                   | 2  |
| A TÉMA FELTÁRÁSA, BEMUTATÁSA                                                                                   | 2  |
| A „PÉCSISÉG”                                                                                                   | 4  |
| ÖRÖKSÉGVÉDELEM MINT IRÁNYTŰ AZ ÉPÍTÉSZETI TEVÉ-<br>KENYSÉGBEN                                                  | 8  |
| II. ÖRÖKSÉGVÉDELEM                                                                                             | 12 |
| 1. A KÉSŐ RÓMAI ÓKERESZTÉNY ÉPÍTÉSZET EMLÉKEINEK<br>VÉDELME                                                    | 12 |
| Invokáció                                                                                                      | 12 |
| Az I. számú Péter-Pálos sírkamra, Pécs                                                                         | 14 |
| Az V. számú keresztelő kápolna, Pécs                                                                           | 18 |
| Cella Septichora együttese, Pécs                                                                               | 22 |
| 1. tézis                                                                                                       | 30 |
| 2. A KÖZÉPKOR, A PÜSPÖKVÁROS ÉPÍTÉSZETÉNEK VÉ-<br>DELME                                                        | 32 |
| Dómmúzeum, Pécs                                                                                                | 32 |
| 2. tézis                                                                                                       | 42 |
| 3. A TÖRTÉNETI BELVÁROS ÖRÖKSÉGE ÉS MAI ÉPÍTÉSZETI<br>FELADATOK                                                | 44 |
| Szabadtéri színpad, Pécs                                                                                       | 44 |
| Somogyi pincészet, Pécs                                                                                        | 50 |
| Szent Bertalan harangtorony, Pécs                                                                              | 54 |
| 3. tézis                                                                                                       | 60 |
| 4. A TÖRTÉNETI BORVIDÉK, A SZŐLŐHEGY ÉPÍTÉSZETÉNEK<br>VÉDELME                                                  | 62 |
| Szőlőhegyi nyaraló, Pécs                                                                                       | 62 |
| Szőlőhegyi lakóház, Pécs                                                                                       | 64 |
| 4. tézis                                                                                                       | 68 |
| 5. A TETTYE                                                                                                    | 70 |
| A Tettye, a város születésének helye,<br>lakóházépítés a történeti és természeti szövetben,<br>saját ház, Pécs | 70 |
| 5. tézis                                                                                                       | 75 |
| 6. MAI ÉPÍTÉSZETI KIHÍVÁSOK PÉCSETT                                                                            | 76 |
| Expo, Pécs                                                                                                     | 76 |
| 6. tézis                                                                                                       | 82 |
| III. ÖSSZEFOGLALÁS                                                                                             | 84 |
| Mit sikerült megvalósítani az elmúlt öt évben?                                                                 | 84 |



1. Paradicsom kert

## A TÉMA FELTÁRÁSA, BEMUTATÁSA

---

Családi kötődéseim miatt „beleszülettem” az akkor még műemlékvédelemnek nevezett környezetbe. Gimnazista koromban már felmértem a sírkamrák sorát, majd külföldi tanulmányaim során a Dómmúzeum szerkezetének kérdésével foglalkoztam Sámsondi Kiss Béla találmányának felhasználásával (dr. Kászonyi Gábor és Szövényi István építészek nagybecsű segítségével) Hazatérésem után, látván a pécsi értékek rohamos pusztulását, elhatároztam -mivel az egyetemi állásom lehetővé tette-, foglalkozok a kérdés megoldásához vezető út néhány elemével. Aztán a szerencse révén megvalósítás közelébe kerültek az addig legjobb esetben is csak szakmai álmodozásnak minősíthető tervezgetéseim. Mindig nyugtalanított, a műemlékvédelemből örökségvédelemmé változtatott, de ettől még tovább pusztuló pécsi értékekre adott sztereotip válasz: nincs pénz. Véleményem szerint ezt legfeljebb csak egy háziasszony mondhatja, de ő sem aratna nagy sikert.

Megfogalmazódott bennem, hogy az építészeti terek optimalizálásával, új, olcsó, gyors megvalósítású szerkezetek használatával választ adhatunk a pénztelenségre.

Valamelyest közelebb jutunk-e a meglévő értékeink újra hasznosításával, „ad acta” a pénzhiány miatt elhalasztott szükséges városi régiós beruházások megvalósításához?

Rá lehet-e venni az építetőköt, hogy ne bontsák le örökölt kapott épületeiket, hiszen azok nagyobb értékek még romosan is, mint a legjobb szándékkal épített új épület?

Sokféleképpen fel lehet tenni a kérdést.

Aztán elmentem egy hatalmas „konzumista” építkezésre beruházónak, kivitelezőnek, megvalósítónak, hogy lássam, hogyan csinálják a „nyugatiak” itt nálunk. (35 milliárdos beruházás)

Nagyon tudnak bánni a pénzzel, nagyon tudják, hogyan lehet rentábilissá tenni vállalkozásukat. Ellestem fogásokat, de a honi bevezetése még komoly akadályokba ütközik.

Megintcsak a szerencsének köszönhetően alkalmam volt EU-s (ROP) pályázaton is dolgozni, sőt Magyarországon először nyertünk másfél milliárd forintot a világörökség témájának megvalósítására.

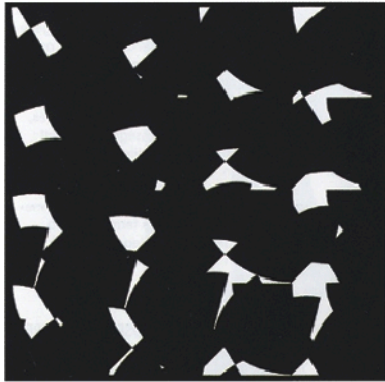
Lehet, hogy a közeljövő elsődleges feladata a pályázati EU-s pénzek megszerzése lesz, mert egyedül ez a volumen ad lehetőséget az évszázados beruházási elmaradások kiegyenlítésére. Arra, hogy optimalizált térélményt építsünk magunknak, az ide látogatóknak. Dolgozatomban saját és közös munkák bemutatásával próbálok utat keresni, jövőt látni.

Ui.

Köszönöm Kerényi József nagy skálájú szakmai, emberi, már-már „apai” segítségét, bátorítását. Köszönöm családom türelmét, az egyetemem támogatását.

Bachmann Bálint





Pécs, az avantgárd  
művészet városa  
(Lantos Ferenc képei)

## A „PÉCSISÉG”

---

· Pécs a történetiség építészeti rétegződése. Mintha egy építészeti bédekerben sétálnánk:

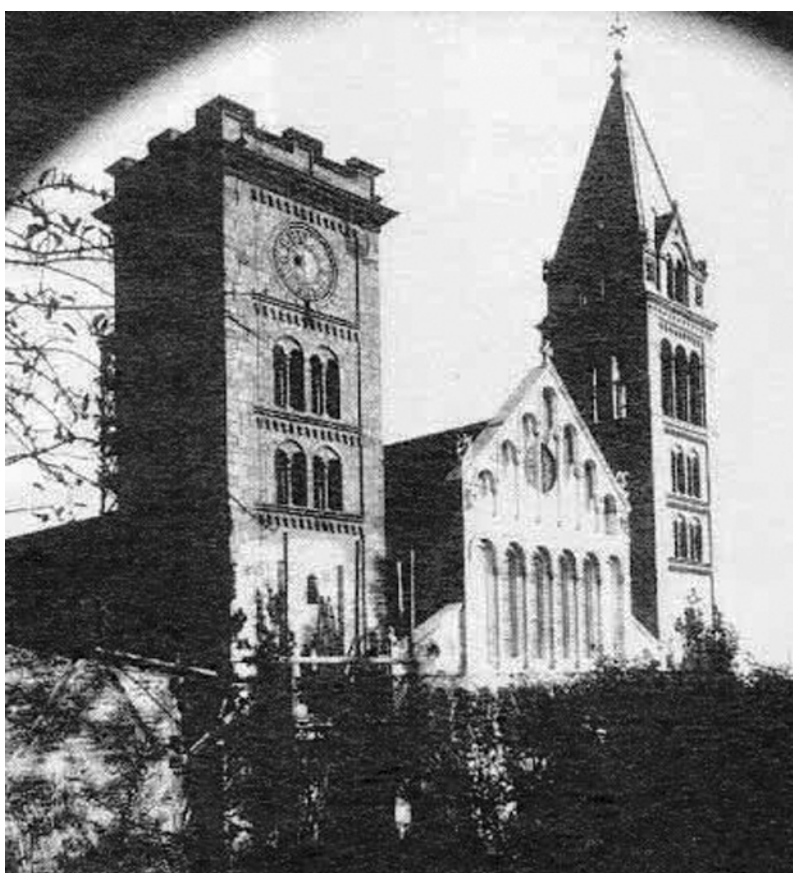
- a római, késő római, az ókeresztény város temető együttese
- a középkor: a püspök városa, négy szerzetesrend, ezek közül az egyedüli magyar alapítású (a pálos rend) átütve a török hódítás emlékeivel
- a barokk pompázatos téralakító művészete
- az eklektika széles skálája
- a Bauhaus előfutárainak bölcsőringató villaépületei (Molnár Farkas, Forbáth Alfréd)
- még a szoc.reál is kitűnő építészeti teljesítményeket szült (Olimpia Étterem, 400 ágyas klinika, Gádoros Lajos tevékenysége)
- a közelmúlt építésze is kiemelkedő (Erdélyi Zoltán, Tillai Ernő, Dénesi Ödön)
- a „maiak” (Kistelegdi I., Bachman Z., Dévényi S., Majoros G., Koller J., Hübner M., stb.) is érdeklődést váltottak ki az itt élők és ide látogatók között

· A sokszínű, soknemzetiségű, stílusú, minőségű és felfogású építészet kiváltója a pécsi kultúra, a történetiségében rejlő hihetetlen gazdagság, a kvalitásos újszerűség és az úttörő művészeti gondolkodás. Ezért érzi magát mindenki jól a városban, sok hiányossága ellenére is. Olyan gazdag a kultúrkincse, hogy bőven jut mindenkinek. EZ A PÉCSISÉG!

· Ez a pécsiség varázsa. A gazdag korszakok építették a várost, és a kultúráját. A szegény időszakok, pedig megőrizték, óvták a művészet kontinuitását, hogy szellemileg felkészüljenek a jobb időkre.

Szerencsés társadalmi, politikai időket, szerencsétlenek váltogatták. De a hullámvölgyekben is voltak vátesz képességű karizmatikus egyéniségek, akik nem engedték kialudni a művészet, kultúra lángját. Szándékosan fogalmazok pátozzsal, mert megérdemlik ők. A teljesség igénye nélkül csak a tendenciát emelném ki: Janus Pannonius, a reneszánsz szellemiség meghonosítója. Szatmáry püspök, a törökkor átveszélője. Az okos püspökök sora, akik befogadták az új szellemű kultúrát a püspök városban. Cserháti püspök az „aczéli” időkben. Eck Imre a magyar avantgárd életben tartója a „3T” idejében. Martyn, Lantos, Petrovics művészete: zene, színház, balett, báb, irodalom, iparművészet, újságok, TV, régészet, múzeum, egyetem, építészet. Ezeket a folyamatokat közelről ismerhettem meg a családom tagjaként, hol mesét hallgatva tanulva, hol résztvevőként.

· Legnagyobb hatása a „pécsiség”-nek az, ami a szívre hat. Egyszerre romantikus és élesen, rebellis módon modern. Pécs mindezt odaadja a pécsieknek, az idegeneknek, de mégis nehezen őrzi meg őket. Pécs szellemisége expresszív, intuitív, modern, közvéleménye ortodox módon konzervatív, vagy hagyományörző, ha finoman fogalmazunk.



1.



2.

1. Dóm, Pécs  
2. Dániel az oroszlánok  
vermében - részlet az  
ókeresztény Mauzóleum  
freskójából, Pécs



Bertók László:  
A város neve

Quinque, fünf, penthe... Templom? Egyház?  
Öt sírkápolna ezerhatszáz  
év mélységéből? Halottak háza:  
öt sírkamra csak? Meggyalázva,  
kifosztva, kiürítve, újratöltve,  
hunnak, germánnak, avarnak, szlávnak,  
pogány magyarnak mindörökre?  
A túlhalás szükséglete?  
Ami fölötte élet, tető,  
lerombolható, fölépíthető,  
de szent a hajléka a halálnak?

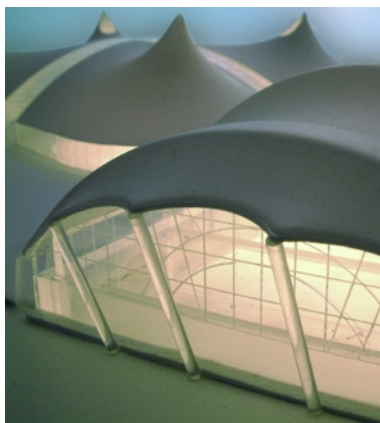
Mi tartotta meg? Kő? Téglák? Festmény?  
Noé képe? Dániel? A mész? A keresztény  
Isten? A barbárok hite a túlvilágban?  
A gyakorlati érzék, a mindig halál van?  
Mi azt az ötöt? Addig, amíg  
István király ezerkilencben itt  
püspökséget alapít?  
A városban, amely az oklevélben  
Quinque Ecclesiaenek nevezetik?  
S mi azóta is? A földmélye béke?  
A magasság? A túlélés erélye?

Quinque, pet, pec, Pécs... Ötöt? Kemencét?  
A város magyar neve... Mit jelent Pécs?  
Török, szláv számnév? Kemence? Szikla?  
Az összes együtt magyarosítva?  
Jelent valamit? Ötből kemence?  
Ha így értelme lett, akkor miért ne?  
Élők műve a festett sír, a szarkofág,  
a halottak hűlt helye, a képes medáliák  
a boltozaton, a föld alatti paradicsomkert...  
Az élő élő keres, a nyelvben is embert.  
Jaj annak, aki megöli a fantáziát.

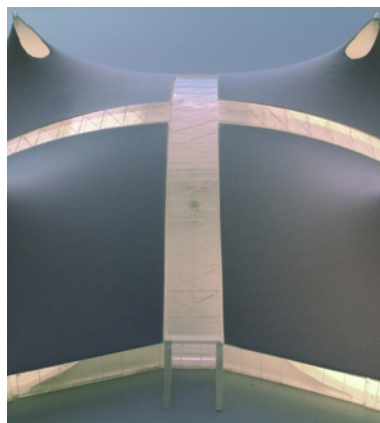
Mennyország? Pokol? Világörökség?  
Hány esztendő a betájtolt öröklét?  
Ezer, kétezer? Órák? Napok?  
Amíg ember él, s benne a halott?  
Amíg festményben, városban, névben  
elképzelt, hogy volt és lesz Éden?  
Amíg egy örült robbantani fog?  
Honnan az égett bőr-, a szőr-, a füstszag,  
ami a gondolat résein fölcsap?  
Érzel-e mindenkit, aki egyszer itt élt?  
Hiszed-e, hogy ötezerben is lesz Pécs?



1.



2.



3.



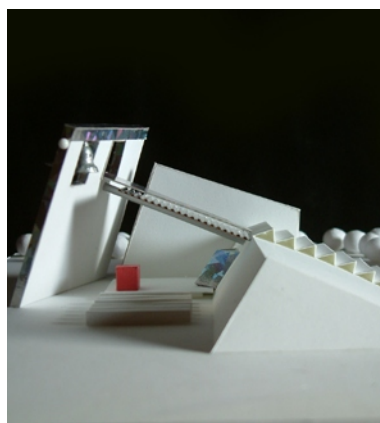
4.



5.



6.



7.

1. PTE-PMMK, DLA  
Műhely  
2-3. Makett az Expo 2.  
üteméről, Pécs  
4-7. Palkonya, borászat

## ÖRÖKSÉGVÉDELEM MINT IRÁNYTŰ AZ ÉPÍTÉSZETI TEVÉKENYSÉGBEN

---

- A jelenlegi építészet, amely körülvesz, sokarcú, de lehet, hogy sokszor leginkább a káosz érzetét kelti bennem.
  - Szétestek az építészeti műhelyek, nincs kritika. Formális, bürokratikus, néha politikailag motivált zsűrik uralják az építésigazgatást. Rossz, átgondolatlan, szabályozási, rendezési tervek, a beruházókedvet csírájában elfojtó önkormányzatok szakképzetlen lélektelensége jelenti az építészet mindennapjait.
  - Valószínű, folytatni lehetne a sort. Nem teszem, mert nem vezet sehova. Megpróbálom megfogalmazni legalább a magam számára a lehetséges optimumot, ami segítheti az építészeti tevékenységemet.
- Az építészeti szakma gyakorlásához szükséges iránytű tájolásához:
  - Szükséges, hogy folyamatosan tovább képezzem magam, rálátásom legyen a világra. Erre nagyon jó a BMGE DLA képzése, és a Pécsi Egyetem, ahol dolgozom. Itt ez kötelező is.
  - A szétesett műtermek gondolkodó, irányt adó szellemiségét pótlandó, összeálltunk több hasonló felfogású építésszel, újra szerveztük az együtt dolgozás lehetőségét. Felélesztjük a mindennapi ellenőrzést, kontrollt, belső kritikát.
  - Az építészet fogalmát, amely ma sajnos csak a tervezés egyik fázisát jelenti, egyre többször egészítjük ki a menedzselési, a kivitelezői háttérrel.
  - A tervezés szakági színvonalának emelésére, az alkotótársakat a kreativitás szintjére emeljük, így akár a mű szülőivé is válhatnak a szakági tervezők.
  - A tervezés folyamatát tovább kell bővíteni magasfokú társadalmi és közgazdasági folyamatelemzéssel, segítve az újszerű gondolkodás elfogadtatását, befogadását.

Mindezek alapján az építészet interdiszciplin lehetőségeiben újszerű építészeti gondolkodás kialakítására törekszünk. Ezek után „landscape”-szerű és léptékű régió fejlesztési javaslatokat kell kidolgozni és a politikusok kezébe adni. Elunva a civil kurázi alibiságát. Ha van makro léptékű, régiót átölelő, társadalmat lelkesítő fejlesztési koncepció, akkor az építészet iránytűje is helyes irányba fordul.

- Az iránytű maga az örökségvédelem:
  - Már a rómaiak idejében is nyugdíjas, pihenésre vágyó légionáriusokat telepítettek be Sophianae-ba.

### TEHÁT:

Lehet, hogy a „magyar „Florida” koncepcióját, az ezüst generációk rekreációját lehetővé tevő területfejlesztést kell célul kitűznünk a rómaiak után 1600 évvel később?

Régióinkban az ipar csak a kézművesség szintjéig terjedt. Ráadásul a bányászat köré nem települt ki olyan ipar, mely a környéket fejlesztette volna.



1.



2.



3.



4.



1. Busók
2. Sváb pince
3. Magyar csipke
4. Bor
5. bunyevác hagyomány



Ne iparosítsunk erőszakkal, úgysem sikerül. Teremtsük meg inkább a magyar lakosság egészségügyi rehabilitációjának lehetőségét! Ehhez adottak a lehetőségek: jó levegő, gyönyörű Mecsek, gyógyfürdők, jó borok, étek a Balatontól a Dráváig, Dunáig.

A „magyar Florida” megvalósítását kell célul kitűznünk! Ez a cél el is érhető. Régióink fejlesztésére 2-3 ezer milliárdos fejlesztési összeg áll rendelkezésre, melyet átfogó pályázatokkal meg lehet szerezni. Csak olyan tervezési technikákat kell kitalálni, melyek az európai pénzek megszerzésének pályázati sikerét tudja biztosítani.

- A kultúrák egymás mellett élése, ezek öröksége és fejlesztése, kutatása jelenti az építészeti válságból való kilábalás reményét. Térségünk több nemzetiségű, így a szomszédos népek (nem országok) kultúrájának összefonódása, kulcs a több ezermilliárdos magyar fejlesztésekhez. A régiót már csak a 2-3 millió embert érintő európai kvóta miatt is ki kell terjeszteni a Balkán felé, hogy megfelelő gazdaságossági mutatókkal számolhassunk.

- A makró léptékű, „landscape”-szemléletű építészet kisebb eleme a mezzo-szintű koncepciókhoz kötődő építészeti programok kidolgozása. Keserves kínok között születik Pécsen egy nemzetközi, de elsősorban a déli, balkáni régiót szolgáló rendezvényközpont, az Expo, amely multifunkcionális voltánál fogva az első botladozó lépés ebben a kérdésben.

- A mikro volumenek építészeti arculata az előzőek sodró, meghatározó volta miatt talán könnyebben megszülethet. Ennek feltételei:

- Racionális, megalapozott, hasznot hajtó, egyszerű építészeti.
- Fejlett, a koncepciót szolgáló banki hitelkonstrukció.
- Nem szabad támogatni a korszerűtlen, nem a XXI. sz. technikáját, lehetőségét hordozó alkotásokat. Ehhez vissza kell állítani a szavahihető, tekintélyes szakemberekből álló zsűri rendszert.
- Felelősöket kell kijelölni a tervek végrehajtásához. Nem szabad engedni a demokrácia arctalanságába burkolózó, politikai jelszavakat használó véleményeknek.
- Az egyetemeket fel kell fejleszteni arra a szintre, hogy regionális kutató, tervező helyekké váljanak, és szerepet vállalhassanak a megvalósításban, és az üzemeltetésben. Így alakulhat ki a régió gazdasági, műszaki fejlesztési központja. Legyen ez az állandó tanácsadó szervezet a régió életében!

· Az optimalizált terek kialakítása. Struktúrája minimalizálja a felhasználható és felhasználható területeket. Optimális, funkcionális kialakítás mellett az építészeti gondolkodás és technológiák technikai fejlesztése, új anyagok, szerkezetek adta lehetőségek ismerete és felhasználása szükséges. A gondolkodás legyen komplex szakági átfogottságú, izgalmas, a „mozgó építészet” vagy a „semmi építészet” felé forduló. Hasznosítsuk újra a provizórikus szerkezeteket! Vegyük figyelembe az „eldobható építészet” erkölcsi és műszaki avulásának gazdasági hatását. Környezetkímélő, így az örökséget védő alkotások létrehozása a cél.

TEHÁT:

„Szálljunk magunkba”, teremtsük meg az optimalizált terek tiszta építészetét! Fosszuk meg a felesleges sallangoktól az építészeti! A cél: egyszerű, olcsó, szolgáló, és örömet szerző építészeti célozzuk meg! Úgy, ahogy azt eleink tették. Ehhez nagy segítséget ad Pécs, a város maga: a hagyományt korszerű építészettel kell megőrizni.





1.



2.



3.



4.



1. Ökerezstény  
Mauzóleum:  
2. Ádám és Éva  
3. Dániel az oroszlánok  
vermében - freskók  
4-5. Ökerezstény világ  
romjai

1. A KÉSŐ RÓMAI ÓKERESZTÉNY ÉPÍTÉSZET  
EMLÉKEINEK VÉDELME*IN MEMORIAM CSERHÁTI JÓZSEF, FÜLEP FERENC, MENDELE FERENC*

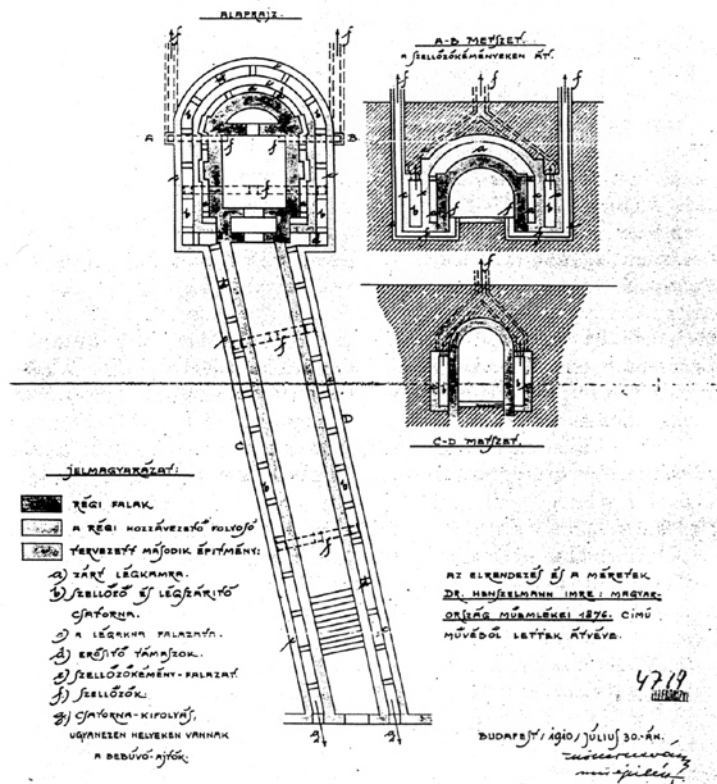
## Invokáció

A pécsi ókeresztény sírkamrák, a késő antik temető területe, mint egy-  
séges régészeti lelőhely, 2002 folyamán világörökségi rangra emelke-  
dett. E rang elnyerésével pénzügyi támogatás nem járt, annál inkább  
elismerés a fennmaradt épületmaradványok és falfestmények történe-  
ti értékével, valamint az állagmegóvásukkal és bemutatásuk érdeké-  
ben kifejtett több száz éves tevékenységgel kapcsolatban. A világö-  
rökségi diploma átvételekor mind a magyar állam, mind pedig Pécs vá-  
ros önkormányzata felelősséget vállalt az emlékekért, azok  
kutatásának, megóvásának és bemutatásának támogatásáért.

Az ókeresztény temető egyedisége a következőkben áll:

- A 4. századból egyedülálló mennyiségben maradtak fent temetői  
épületek egy jól körülhatárolható lelőhelyen belül.
- A temető jellegében különbözik a Róma városi katakombáktól,  
ugyanis egymástól jól elkülönülő építményekről van szó.
- A temetői építmények mellett eddig már több mint ezer téglasír és  
sok ezer régészeti lelet is előkerült a területen.
- A fennmaradt falfestmények felbecsülhetetlen kutatási lehetőséget  
biztosítanak mind az egyháztörténészek, mind pedig a régészek és  
művészettörténészek számára, hogy a keresztény művészet kezdetei-  
vel megismertethessenek minket.
- A temető eddig feltárt és megismert területein belül már most kör-  
vonalazható több temetkezési csoport elkülönülése, melyek egyben kö-  
rabeli keresztény irányzatok felekezeteinek temetőhelyeit sejtetik.
- A temető valószínűleg gyűjtőtemetőként működött a 4. század  
folyamán, így jelentőségében már akkor túlmutatott a helyi értékeken.
- Az eddig ismert sírokon keresztül régészetileg meghatározható mó-  
don kimutatható az átmenet a 3. századi pogány rítusokból a 4. száza-  
di keresztény temetkezési hagyományokig: az ókeresztény építészet  
születése érhető itt tetten.
- A temető architektúráisan sokszínű, a fennmaradt épületek a kor-  
szak szinte minden szakrális épülettípusát képviselik.
- A temető megmaradt részletei az ókeresztény szertartások, vallás  
és hit emlékei. Keresztény kegyeleti értékük kihagyhatatlan szem-  
pont.
- A sírkamrák kutatása, megóvása és bemutatása területén eddig  
végzett munka világszínvonalú. A bemutatóhelyek megfelelnek a meg-  
óvás és az ismeretterjesztés legmagasabb szintű követelményeinek is.

A PÉCSI CUBICULUM  
KIFÉRTYÁZÁSA JAVASOLT MUNKÁN VÁZLATÁ 1:100



1.



2.

1. Möller István terve a Péter-Pál sírkamra meg-  
mentésére (1913)  
2. Schulek Frigyes tervei a Péter-Pál sírkamrához

## I. számú, Péter-Pál sírkamra, Pécs

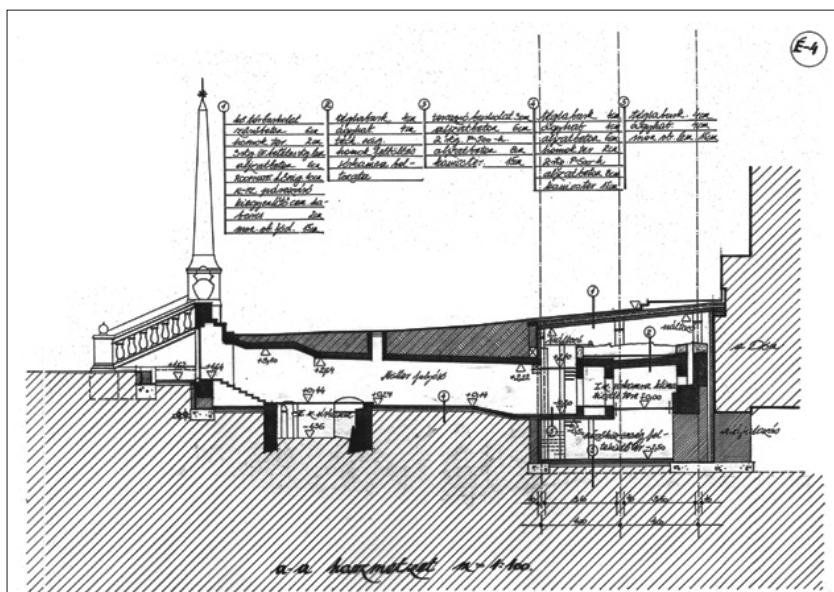
Csak így. Sírkamra. Belopta magát életünkbe, családtag lett. Gyűlöltük, féltünk tőle, szerettük. Mindennap vele, a gondjaival ébredtünk. Reggel 7 óra, akkor sírkamra. Ott kezdtük a napot, sokszor ott volt vége is. A Péter - Pál sírkamra. Ő a legszebb. Csodálatos festményeivel nehezen adta hozzájárulását, hogy közkinccs legyen. Mint egy szilaj hegyi ló, nem tűrte a zabolázást, a védőépület létesítését. A székesegyház délkeleti tornya előtt a mélyben rejtőzködő magányát már 1780-ban kénytelen volt feladni. Sokan készítették megmentésére terveket. Kiváló mesterek, építőművészek. Schulek kis „Halászbástya” védőépületet tervezett, tökéletes műszaki megoldással, izolálva a környező földtől, gravitációs szellőzéssel. Csak a téli nyári hőmérséklet különbségre nem gondolt. Hasonlóan gondolkodott Möller professzor is, akinek a tervét már 1913-ban elkezdték megvalósítani. A sírkamrát 1922-ben adták át a látogatóknak.

Mi a nyolcvanas évek végén kezdtünk foglalkozni vele. Tarsolyunkban volt már két sírkamra megmentésének rutinja, kész technológiákat használhattunk. Utólag kiderült, mit sem érünk ezekkel. Elvileg a sírkamrát régészetileg feltárták, hiszen a Möller-féle védőépület a látogatók számára is bemutathatóvá tette a sírkamraegyüttest. A festmények a több mint 200 éves ismertség miatt erősen károsodtak, és nap, mint nap tovább romlott állapotuk. Ezért a 80-as években elzártuk a látogatók elől. Tudtuk, hogy a Péter-Pál-os mellett keletre feltáratlan sírkamra rejtőzik. Ismertük a védőépület hibáit. Birtokunkban volt a Möller - féle terv is. Mégis életünk legnagyobb és legizgalmasabb szakmai kalandjává vált a sírkamra megmentése.

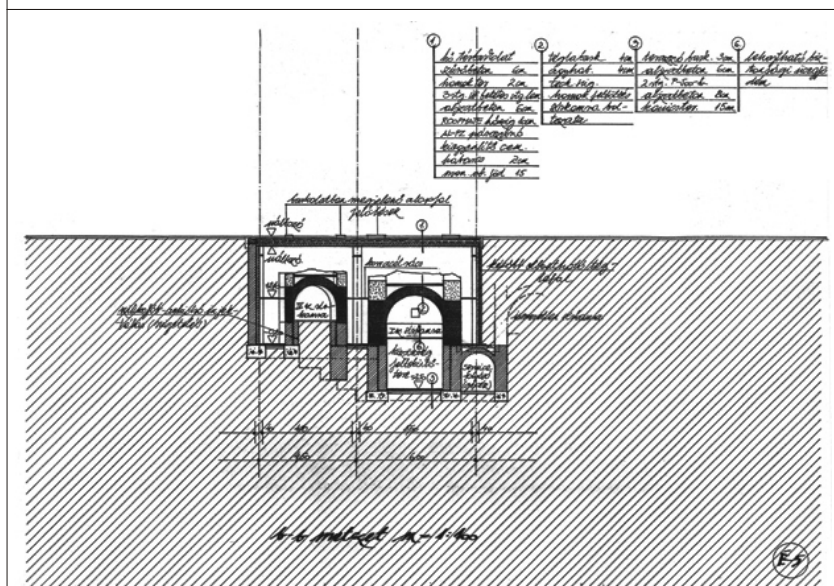
A szokásos gondossággal végzett előkészítő munka során kiderült, hogy semmiféle megbízható információ nincs a székesegyház és délkeleti tornyának alapozásáról. Ez pedig létfontosságú adat lett volna számunkra, hiszen a sírkamra közvetlenül a torony tövében terült el 10 méter mélységben. A csapat műszaki stábjá (Schubert József, Lenkei Péter, Temesi Eszter, Vörös Gábor) a régésszel, Kárpáti Gáborral egyetértésben különlegesen ravasz topográfiai szemlélettel tárta fel az alapozási síkokat a pesti Akadémiai Ásatási Bizottság cselvetései és destrukciója ellenére. Bányászati technológiák alkalmazásával a sírkamra szintjéről egy aknát hajtottunk le a régészeti szintek alá a szűz talaj szintjéig, majd ebből egy vájatot készítettünk a torony alapozásának feltárására. A feltárást és védőépület létesítését egyszerre kellett végezni. Az ásatás egyben már a védőépület létesítését és a környező objektumok megerősítését is felölelte. Tanulság: a régészeti képzés részévé kellene tenni az építészeti műemlékvédelmi technológiákat. Persze ez oda-vissza érvényes. Mi a pécsi építészképzésben már a régészeti ismereteket fő helyre tettük a műemlékvédelmi építészeti oktatásában.

Borúra derű. Világhírű koldus szerepünkből fakadóan és sikerének köszönhetően az osztrák kormány egymillió schillinget adott az európai kereszténység bölcsőjének feltárásához és bemutatásához.

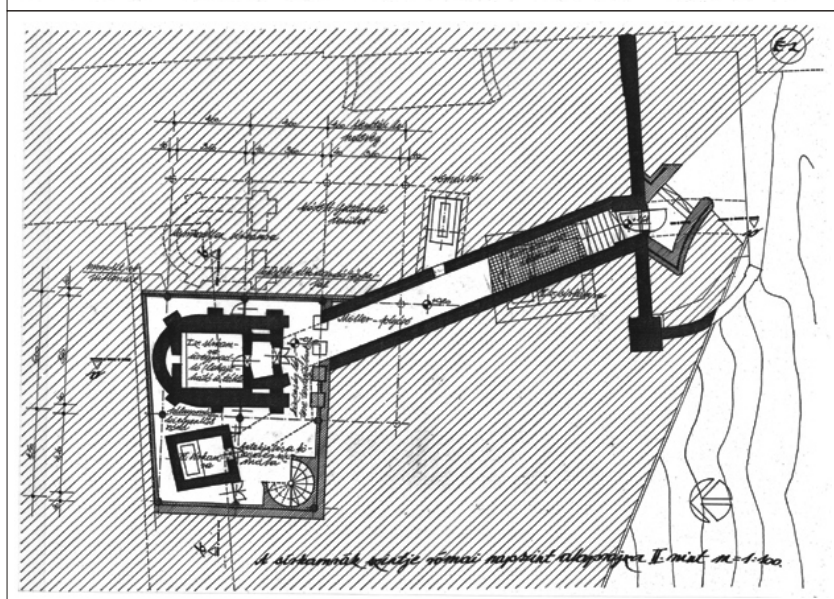




1.



2.



3.

1. Metszet
2. Metszet
3. Alaprajz



Elkészítettük a kiviteli terveket, de ezeket a kivitelezés megkezdésekor, illetve a munkálatok során többször kellett módosítanunk. Ez napi jelenlétet követelt.

A talajmechanikai és a statikai méretezés alapján kialakított acélvasbeton szádfalszerű 12 méter mély fal, mely a védőépület körítő fala is lett egyben, gyorsította az építkezést. Látszólagos drágasága megtérült a gyorsasággal, és a többcélúsággal, mivel később a védőépület határolófalaként funkcionált. Aztán megint leáldozott szerencsecsillagzatunk. Kiderült, hogy Möller a védőépületet, amelyet el kellett bontanunk, nem téglából, hanem a korát megelőzve vasbetonszerkezetből készítette. A vasbeton 25 centiméter vastagsága miatt, lehetetlen volt bontani. Már-már feladtuk. Azonban amikor kiderült, hogy a bennmaradó zsaluzat gombatenyészeti táptalajjá vált, és átfertőzte a sírkamrát egészen a falképekig, akkor megpecsételődött sorsa: mindenáron bontani kell. De hogyan? Elsősorban rezgésmentesen, a falképeket óvva. Ismét a romokban heverő mecseki bányászat segített. Speciális gyémántfúrókkal furatot furat mellé fúrva, araszolva szétmetszettük a vasbeton lágyvasas szerkezetet, majd daruval felszakítottuk. Fél évig tartott ez a „zabszemes” munka; tövig rágtuk a körmünket az izgalomtól. Végül sikerült. Meg kell említeni a kivitelezőt, mert a sírkamra lett egész szakmai munkásságának alfája és omegája.

Legbűszkébbek arra vagyunk, hogy Vörös Gábor, aki a Pollack Mihály Műszaki Főiskolán végzett építészmérnök, olyan kivitelező, aki nap, mint nap kreatívan alkotott, szerzőtárs lett. Cigányemberek jelentik a csapata törzsét, kiválóan dolgoznak. Nincs kérdésük, csak annyi néha: Főnök, így jó lesz?

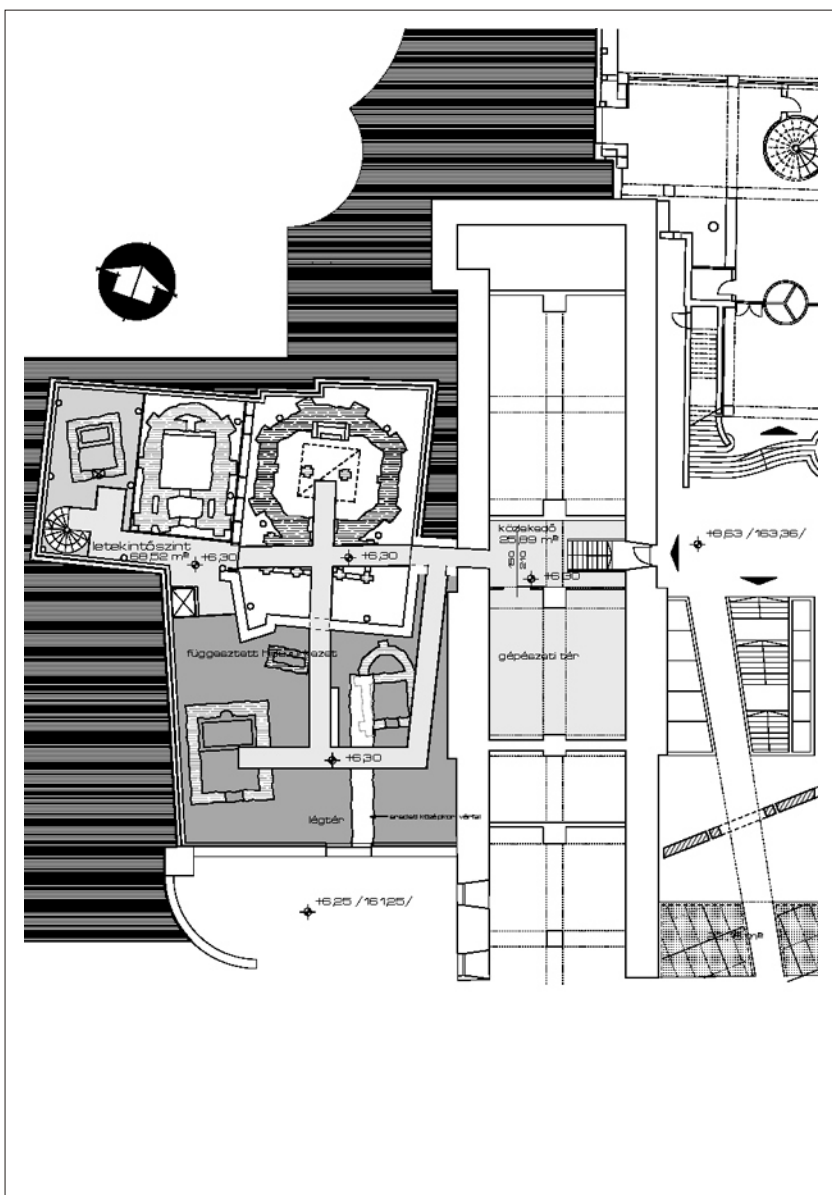
Szó szerint nagyon szép a statikai terv. Kiválóan sikerült a védőépület látszó betonja, a pillérváz, rejtett acélgombafejes vasbeton födém szerkezet. Általában olyan jóra és szépre sikeredett a szerkezet, hogy a tervben szereplő felületképzést el lehetett hagyni.

Hasonlóan kiváló munkát végeztek az épületgépészet is. Régi vagyunk volt a látszó épületgépészet. Itt végre sikerült megvalósítani ezt. A világ legszebb gépháza a miénk. A püspöki levéltár pincéjében van a gépészet lelke, a szabályozás. Innen nemcsak a Péter Pál-os sírkamra együttes, hanem a Korsós sírkamra és az időközben előkerült Baptisztérium is kap épületgépészeti ellátást. Románkori köveket másodlagosan felhasználva készült annak idején a barokk korban a „gépház” helyisége.

A legtöbb fejtörést a festmények látogathatóságának biztosítása jelentette. A Mauzóleum esetében a viszonylagos nagy méret lehetővé tette az üvegfalon keresztüli betekintést. A Korsós sírkamránál a boltozat középső része hiányzott, így azt üvegboltozat-résszel pótoltuk ki, lehetővé téve így a néző számára a falfestmények élvezetét. A Péter Pál sírkamra boltozata ép, de a kamra kisméretű, ide nézőt beengedni nem lehet. Kívülről, a sírkamra bejáratí ajtaján keresztül, pedig semmit nem lehet látni. A sírkamra padlója azonban nem eredeti, így elbontható volt. Tehát üvegpadrólra cseréltük. Azt megelőzően a nézők számára lemélyítettünk egy „feltekintő szintet”, ahova acél csigalépcsőn jut le a látogató. Az üvegpadról átnézve, feltekintve táru a látogató szeme elé a falfestmény.

Milyen is a sors? Miközben a Péter-Pál-os sírkamra együttes kivitelezése zajlott, már főhetett a fejünk a következő sírkamra miatt, amely keletre rejtőzött a mélyben.

(A munkában a tervezési szakaszban 30 %, kivitelezési szakaszban művezetés 50 % a saját részem)



1.



2.

1. Alaprajz  
2. V. számú sírkamra -  
függesztett hídszerkezet

## Az V. számú, ókeresztény keresztelőkápolna, Pécs

Fülep Ferenc 1981-ben még így írja „Pécsi Topográfia” c. művében: „1913-ban az I. festett sírkamra szigetelési munkálatai alkalmával, ettől K-re, É-D irányú sírkamra falai bukkantak elő, külső oldalán támpillérekkel. Fölötte valószínűleg sírkápolna állott. Belső felületén falfestés nyomai mutatkoztak.” Aztán kiderült, hogy sokkal többről van szó.

A Péter-Pál sírkamra feltárásakor már tudtuk, hogy keletre sírkamrát rejt a föld mélye, hiszen Möller is tudta ezt, sőt ábrázolta is. A Péter-Pál sírkamra kivitelezés közben, keleti falának építéskor intenzív régészeti kutatás is folyt.

„Normális ember” számára nem túl izgalmas felfedezés. Kárpáti Gábor régész számára viszont rendkívül izgalmas volt ez a tíz köbméternyi kő.

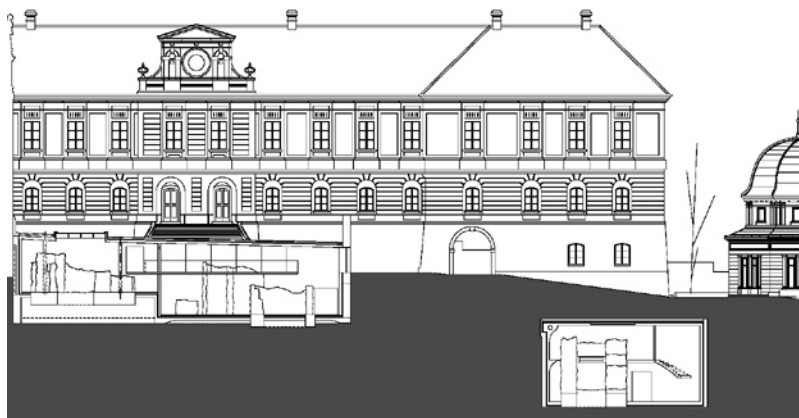
Ő így ír erről:

*„2001-ben a Péter-Pál sírkamra feltárása kapcsán két meglepetés ért. Az egyik, hogy az 1913-1922. évi feltárás és restaurálás után, a régi munkaterülettől néhány centiméternyi távolságban egy bronz templomi függőmécses töredékét találtuk meg. A mécseset krisztogram (Krisztus nevének kezdőbetűi), valamint az alfa és omega betűk díszítették. Ez volt a diadalra jutó kereszténység első, „államilag” elismert jele. Konstantin császár látomásában a Mulvius hídi csata (312. október 28.) előtti éjjelen vagy délelőttön ezt a jelet látta a következő felirattal: „tuto nika” (ebben győz). És valóban győzött. Ezzel a dátummal és ezzel a jellel kezdődik meg a kereszténység állami elismertetésének folyamata. Ez a krisztogram a pécsi Világörökség emblémája, amely a többitől töredékességében és lokalitásában különbözik. A másik meglepetés összetettebb és izgalmasabb. A Péter-Pál sírkamrától keletre a 20. század elején észlelt „ismeretlen” V. számú sírkamra teljesen más alaprajzú és felépítésű, mint ahogy azt korábban elképzeltük. Nem kétszintű (temetkezésre szolgáló föld alatti kamra, felette emléktompom), mint például a mauzóleum és a Péter-Pál sírkamra, nem egyszintű kápolna (Apáca u. 14.) nem apszisos (cella trichora, cella septichora). Szabályos nyolcszögű épület, amihez oszlopos előteret építettek. Az építészet történetében gyakran előfordulnak oktagonális építmények. A keresztény számmisztikában a nyolcas szám az Örökkévalóság jelképe. Nem véletlen tehát, hogy Krisztus sírja, a mártírok sírjai fölé is ilyen templomokat emeltek. Nyolcszög alaprajzúak a keresztelőkápolnák is az ókortól napjainkig. Ezek a kápolnák gyakorta közvetlenül a templom mellé épültek, vagy két templom (bazilika) közé helyezték el őket. A pécsi V. számú sírkamra építési fázisai véleményem szerint a következők:*

*1. Felépül az oktagon alaprajzú keresztelőkápolna, amely közvetlenül fallal csatlakozik egy tőle délre fekvő épülethez (bazilika?). A feltárás az északi záró fal külső oldalát még nem érintette, ezért nem tisztázható a kapcsolat a Székesegyház területével.*



1.



2.



3.

1-2. Metszetek  
3. Az ókeresztény  
baptisztérium  
védőépülete



2. A keresztelőkápolnát valamilyen okból átépítik sírkamrának. A padló lemélyítése után az északi oldalon sírládás temetkezési helyet alakítanak ki.

3. A környezet járószintjének megemelése után négyoszlopos előcsarnokot építenek. Ugyanakkor a sírkamra belsejében ívekre támaszkodó, könnyű faszerkezetű galériát alakítanak ki, amihez egy külön felső bejáratot építenek.

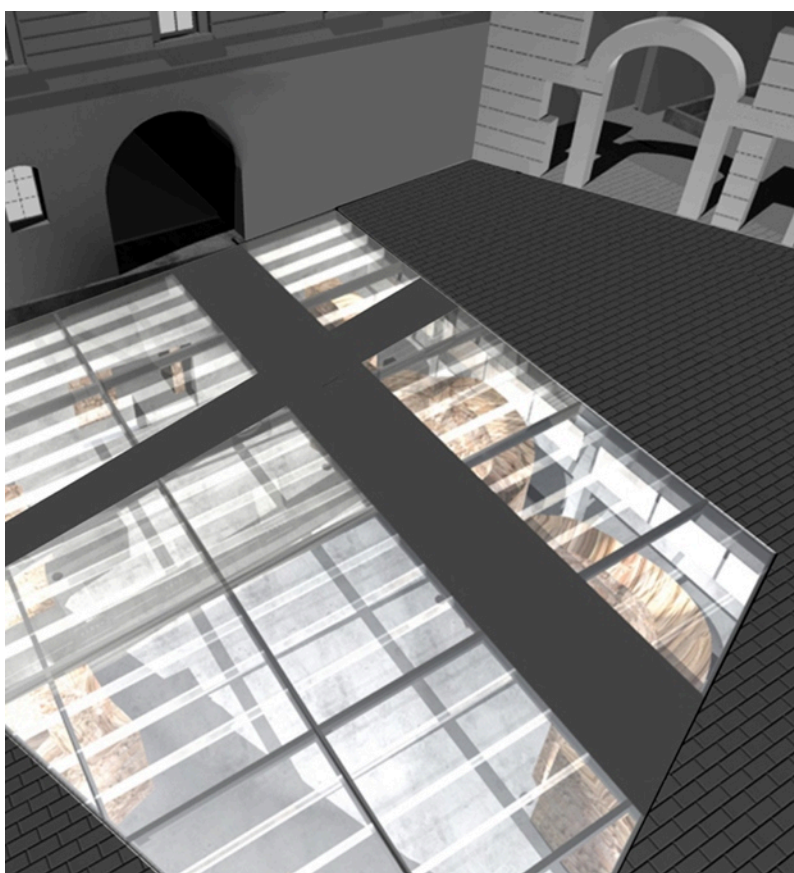
A keresztelőkápolna-sírkamra a korai bizánci építészet jegyeit viseli magán. Meglepően magasabb (több mint 4 méter: a magyarországi Pannonia legmagasabb felmenő fala) megmaradt falai a kupola alatti cselegyes téglaszerkezetig emelkednek.

A feltárás jelenleg is folyik. Remélem, hogy a kutatás nem szakad meg, és az alaprajzi, építészeti megállapításokon túl számos felvetődött kérdésre választ kaphatunk.”

Nem szakadt meg. Kopperfield Dávid -i tökélyre fejlesztett kolduló képességünk megint segített, nem hagyott cserben. Igaz, hogy most már a Világörökség cím is segített. Most már ketten koldulunk: Ő meg mi.

Elkészültek a védelem tervei, megindult a kivitelezés is. Most már semmi különös kihívást nem jelenthet a feladat megoldása. Gondoltuk mi, de tévedtünk. Újból a délkeleti torony csinált egy ajándékcsomagot. Igaz, hogy aláfalaztuk a homlokzati falat, de dzsetteléssel, a talaj megszilárdításával, nagy költséggel kellett biztosítanunk a torony állékonyosságát. A székesegyház már említett homlokzati falát is aláfalaztuk a régészeti térszint alatt kihajtott vágat ürterének segítségével. Ezek után készülhet az I. számú sírkamránál ismertetett szerkezetépítés az acéltartók és betonszerkezet együttdolgozásával, majd a pillérekben nyugvó rejtett acél gombafejes vasbeton födém szerkezet, középpüthet a betekintést biztosító üveg födém szakasszal.

Az I. számú Péter-Pálos sírkamra acélrács födém szerkezete, amely didaktikailag a római kori külső térszintet hivatott jelezni, tovább folytatódik a baptisztériumban, úgy, hogy a védőépület vasbeton födémjére függesztettük fel acélrács szerkezetű hidakat, amelyekről szinte a levegőben lebegve kitűnő rálátást biztosítható a romokra. Az acélhíd benyúlik a keresztelőkápolna közepébe, feltárva a centrális nyolcszög alaprajzú tér szépségét, kitekintést adva az üveg födémön keresztül a székesegyházra. Jelezve, hogy a kápolna eredetileg a római kori térszinten helyezkedett el. A hídszerkezet a későbbiekben tovább lebeg az újonnan feltárt XIX. számú, XX. számú és az elbontandó Möller - folyosó szintje alatti III. számú sírkamrák fölött, hogy végül visszatérjen a plébánia épületnek nyaktagjába. Innen, pedig a Dómmúzeum udvarába tessékeli a látogatót.



1.



2.

1. Cella Septichora -  
üvegfüdém fölülről  
2. A hétkarélyos rom a  
kiállítótérben

## Cella Septichora együttese, Pécs

A Cella Septichora kiemelkedő szerepet játszik az ókeresztény temetőegyüttesben. Ezért ismételt feltárása és bemutatása átstrukturalja egész környezetét.

Központi szerepe vitathatatlan, mert:

- a temetőegyüttes hétkaréjos épülete régészeti és kultúrtörténeti szenzáció.
- topográfiai helyzete alkalmassá teszi, hogy a világörökségi együttes középpontja, mérete pedig, hogy információs centrum legyen.
- kiválóan alkalmas az építészeti koncepció fő elvének megtestesítésére: úgy bemutatni az ókeresztény temetőt, hogy mindenki számára világos legyen, hogy az épületek szintje az akkori térszín volt
- régészeti feltárása (mivel az 1939-es csak részleges volt) további értékes, netán szenzációs anyagot tartalmazhat.

Így a tervezési terület egészét gyakorlatilag feltáratlannak kellett tekintenünk, így egyedül azt a régészeti hatástanulmányt vehettük alapul, mely egy 1939-es részleges feltárás alapján készült. (Az elkészült terv tehát a feltárás folyamán aktualizálásra szorulhat.) Viszonylag pontos információval egyedül a XIX. számú sírkamra körüli, már részben feltárt térről rendelkezünk.

A helyszíni adottságok alapvetően határozták meg a tervezési folyamatot, hiszen a műemléki, patinás környezetbe illeszkedő, nem túl hivalkodó, a „nagyok között” meghúzódó, mégis meghatározó épületet kellett létrehozni. Fontos szempont volt még, hogy a kialakult képhez nem illő burkolatok, lámpatestek, utcabútorok és meglévő térstruktúra problémáit is kezeljük: korszerű világítás egyszerű beton és kőkiselemes burkolatok kerülnek az aszfalt helyébe.

A bejárat elhelyezésének meghatározásánál figyelembe vettük a térstruktúrából, illetve domborzatból adódó szerencsés helyzetet, mégpedig hogy a Sétátér jelenlegi szintje alig van feljebb, mint a Cella Septichora vélt nivója. Ez azért is szerencsés, mert a gyalogosok és turisták szempontjából ez a legforgalmasabb útvonal. Így többszörösen is indokoltá vált a Kioszk épülete mellett való elhelyezése. Itt jegyeznénk meg, hogy a Kioszk épület méltatlan állapotának, és tulajdonjogának rendezése, nagyon lényeges lenne. Az egyetlen markáns beavatkozást a Kioszk előtti lépcsősor és terasz, és a múzeum bejáratának együttes kialakítása jelentené.

Ez lesz hazánk első állandóan nyitva tartó múzeuma. Szinte biztos vagyok abban, hogy találkahellyé válik. Éjszaka a mélyből lézerfények vakító ereje vonzza majd a szerelmeseket, a kíváncsiskodókat, és a lepkéket, ahol a föld mélyén lévő múlt üzen nekünk. (A tervezési szakaszban 50 %, a kivitelezési szakaszban 70 % a saját munkarészem).



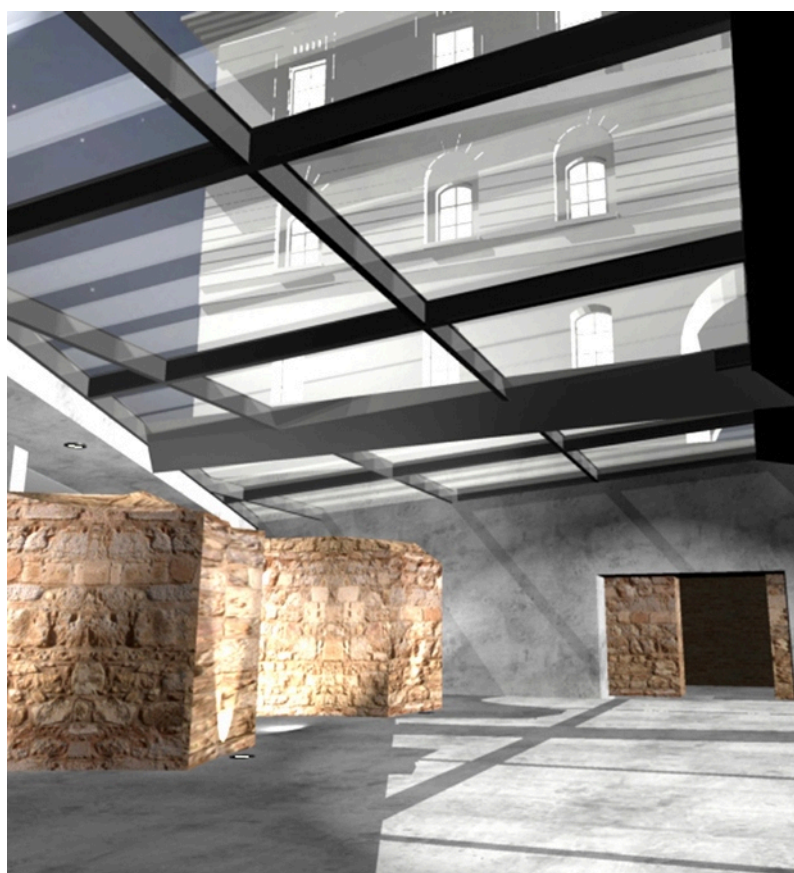
1.



2.

1-2. Enteriör



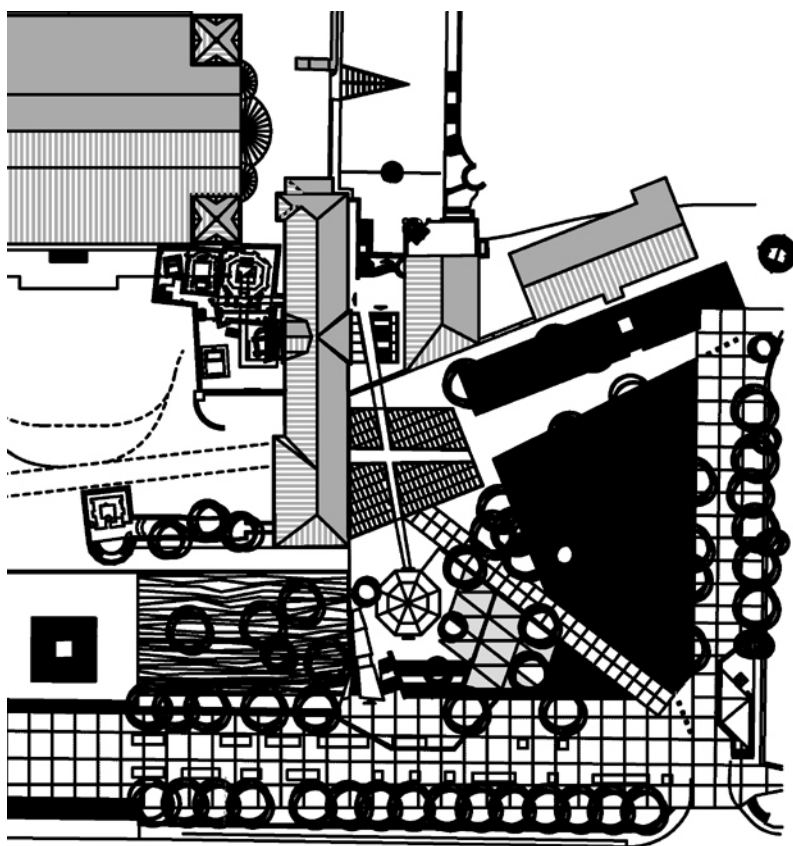


1.

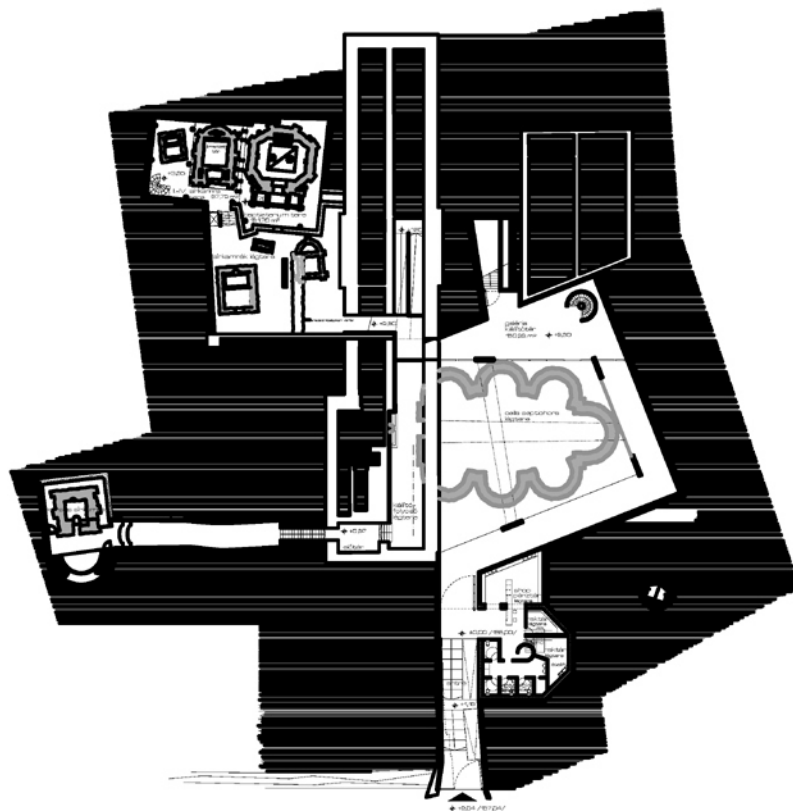


2.

1. A z üvegfüdém  
alulról
2. A romok az  
üvegfüdém alatt



1.

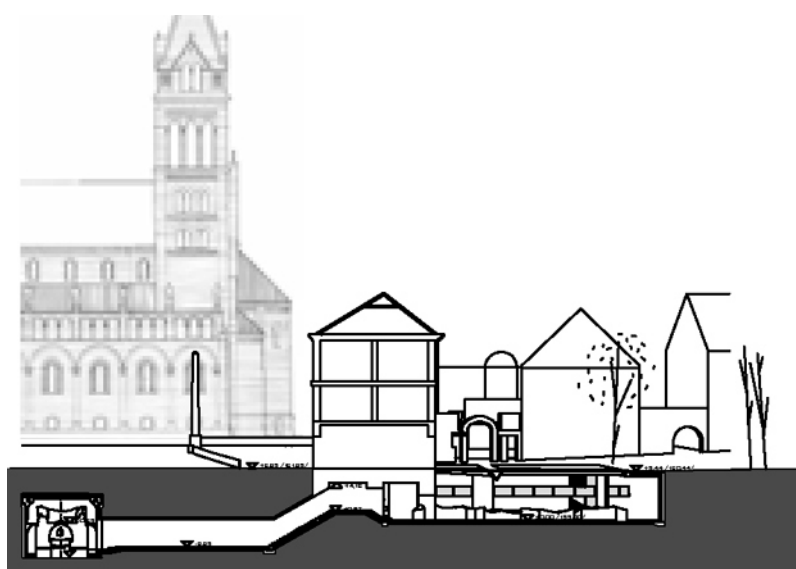


2.

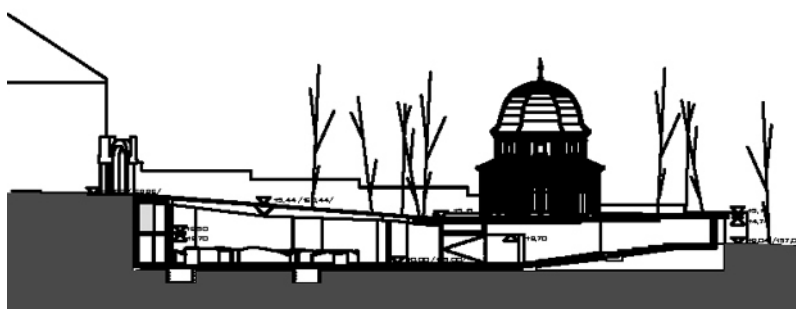
1. Helyszínrajz  
2. Alaprajz



1.



2.



3.

1. Metszet
2. Metszet
3. Metszet



1.



2.



3.



4.



5.

- 1. A VIII. századi dzsámi, Pécs
- 2-3. Szent Bertalan szobra
- 4. A dzsámi ma katolikus templom
- 5. A mozgó-liftező hangtorony



## ELŐRETEKINTÉS

### **Jelenből a jövőbe, de gyorsan!**

Regionális operatív pályázatunk sikere, a másfél milliárdos beruházási lehetőség egy kicsit felgyorsíthatja álmaink megvalósulását, sőt kötelez bennünket a 2006 végi befejezésre.

Ahogy említettük már, a koncepció elsődleges szempontja, hogy a látogató a Cella Septichorába érve az ókeresztény nekropoliszban érezhesse magát. Így indokoltnak éreztük a már látogatható sírkamrák Korsós, Péter-Pál, a Baptisztérium és az újonnan feltárandó emlékek földalatti összekapcsolását. Fontosnak tartottuk még, hogy a látogató számára a föld alatt is egyértelművé váljon, hogy az egykori térszinten áll. Így alakult ki a Cella Septichora feletti, a térszintet is lényegesen meghatározó, építészetileg attraktív, környezetével nem konkuráló, sőt azt hangsúlyozó nagy üvegszerkezet. (Stocker György műve) A Cella Septichora védőépületének galériaszintjéről a plébánia alatt a keresztelőkápolnánál már említett sírépítmények függőhidas terébe lehet jutni. Innen vezet északi irányban egy lépcső is a Dómmúzeum udvarának szintjére.

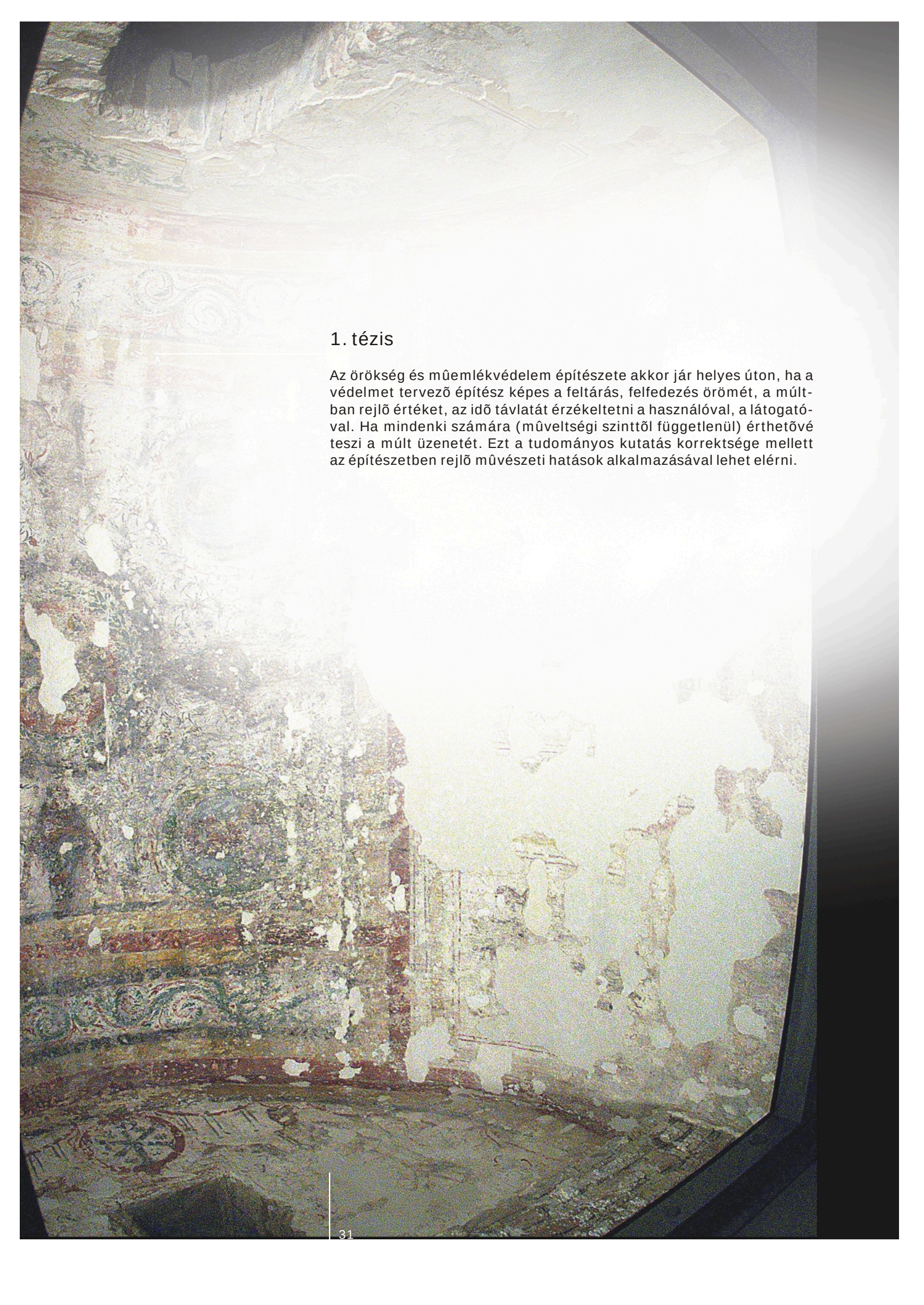
Gondot jelent, hogy hogyan erősítjük fel a Szent István tér, a Dóm tér és a Széchenyi tér kapcsolatát. A véletlennek, és a szerencsés egybeesésnek köszönhetően, már megépült a Széchenyi téri dzsámi, (amely jelenleg a katolikus templom) harangtornya. Ez olyan építészeti megoldású, amely képes szimbolikájával kontaktus teremtésére. A dzsámi a Szent Bertalan templom köveiből épült, Gosztonyi Gyula 1939-es ásatása szerint. A templom alapfalai megmaradtak úgy, hogy azokat lebegtetett vasbeton szerkezetű ülőpadként, a mai térszinten meg is jelenítettük. Ez magyarázza, hogy valamikor ez a terület is a püspöki vár része volt. Maradt még egy kérdés: hogy állítsunk harangtornyot egy dzsámi mellé? Mint ahogy a Mátyás királyról szóló mesében a szegény leány: hozzon is ajándékot, meg nem is. A földbe rejtett aknából emelkedő, és visszasüllyedő acél harangtorony a megoldás. Harangozáskor kiemelkedik, utána visszasüllyed a Szent Bertalan szobrának szobormagassági régióiba. (A szobor Rétfalvi Sándor Munkácsy-díjas, Erdemes Művész alkotása). Úgy véljük, hogy a mozgó torony megfelelő út-sétány burkolattal és világítási elemekkel gazdagítva-kellőképpen figyelemfelkeltő építménnyé válik ahhoz, hogy a látogatót a Dóm tér felé terelje. Az építészeti együttes jelentős előrelépést jelentene a világörökség további akkreditációjában, és az idegenforgalmi vonzerő első számú szenzációja születhetne meg, amely a jelenlegi turista forgalom többszörösét jelentené a város, a régió, és az ország számára.

(A tervezési szakaszban 40 % a saját munkarészem)









## 1. tézis

Az örökség és műemlékvédelem építészete akkor jár helyes úton, ha a védelmet tervező építész képes a feltárás, felfedezés örömét, a múltban rejlő értéket, az idő távlatát érzékelteni a használóval, a látogatóval. Ha mindenki számára (műveltségi szinttől függetlenül) érthetővé teszi a múlt üzenetét. Ezt a tudományos kutatás korrektsége mellett az építészetben rejlő művészeti hatások alkalmazásával lehet elérni.





1.



2.

1. Dómmúzeum,  
Angyalka  
2. Zárókő



## 2. A KÖZÉPKOR, A PÜSPÖKVÁROS ÉPÍTÉSZETÉNEK VÉDELME

---

### Dómmúzeum, Pécs

Ha kiejtjük ezt a szót, ide-oda pattog, visszhangzik, pedig hiányzik a visszhangot visszaverő fal; árkád, boltozat. És mégis kong, száll a visszhang: a képzelet, a tudás visszagondoló akarata, az intuíciónak visszaváraszolja a hiányzó falakat, boltozatokat.

A vérzivataros történelem összekuszálta, lerombolta, de fel is építette, néha újjáépítette a templomot. Töredékes, esendő, de bámulatos távlatokat hordozó darabok maradtak fenn a Székesegyházból. Lebilincsel, de egyben érthetetlen, analógiák villannak fel: a valós szobrászati anyag művészi értékei azonban látóvá, értővé tesznek bennünket. Hirtelen körvonala azódik, élénk tolakszik a középkori remekmű, porszemmé léptéktelenítve bennünket.

*„Pécsett a múlt század nyolcvanas éveiben Közép-Európa legnagyobb szoborlelete került napvilágra. A székesegyház újjáépítése közben talált ezernél is több kőfaragvány olyan gazdag templomdíszítésről adott hírt, ami egyedül állt az Árpád-kor Magyarországon, és a szomszédos területeken is ritkaságszámba ment. A rendkívüli lelet méltán keltett országos szenzációt, s ébresztett máig ható, élénk nemzetközi érdeklődést a kultúra és tudomány berkeiben. A domborműves díszítés a 12. század második felében készült, a román kori szobrászat különösen termékeny időszakában. A templombelső pompájához járult hozzá, s a jelek szerint a szentély és a hajó közti térségre koncentrált. A 19. század végén épp ebben a zónában bukkantak a legfigyelemreméltóbb lelet együttesekre. A térség középpontjában feltárt romok feltűnően ékes kis építmény maradványainak bizonyultak, a mellékhajókból az altemplomba vezető lépcsőket pedig merőben szokatlan módon magas, reliefszerű falak vették körül. A román kori templom közepén, elkülönített platformon állt a Szent Kereszt oltár, kiemelt helye pontosan megfelelt liturgiai jelentőségének. Ezt hangsúlyozta az oltárasztalnak hajlékot adó boltozatos építmény is, melynek külsejét és belsejét festett, aranyozott faragványos dísz borította el: úgy hathatott a templomtérben, mint valami nagyméretű, drága ékszerdoboz. Mesterei az észak-olaszországi díszítő szobrászat hagyományait ültették át Pécsre. Közben egyedülállóan érdekes művet alkottak: az ilyen épület formájú, ékes oltár baldachin Európa-szerte ismeretlen. Mint erről a festett és aranyos díszű domborművek további sora tanúskodik, a faragott díszítéssel az oltár építmény közvetlen környékén sem takarékoskodtak. Az ornamentikának és a színeknek ezt a tobzódását a templomi lejáratok nagyméretű domborműves jelenetsorai foglalták tartalmi keretbe. Ábrázolásaik átfogták mindazt, amit a középkori ember múltnak és jövőnek tudott: az üdvtörténet egészét a világ teremtésétől az utolsó ítéletig. Hatalmas és igényes program volt ez, kevés volt hozzá hasonló a korszak Európájában.*

Megvalósítására külföldről hívtak be pár jeles mestert, akik a szobrászat fontos francia és észak-olaszországi eredményeit közvetítették Pécsre. A déli altemplomi lejárati falára készült műveiket:



1.



2.



3.



4.



1. A Dómmúzeum nyugati homlokzata  
 5. Ugyanez belső nézetből  
 6. Alapozás után  
 7-8. A gipszbeton

*Krisztus és az ószövetségi Sámson párhuzamba állított képsorát, méltán sorolhatjuk középkori szobrászatunk csúcsteljesítményei közé a Háromkirályok jeleneteit.*

*Sámson életének utolsó képeit pedig az egyetemes románkori szobrászat nevezetes alkotásaiként is számon tartják. Az északi lejárati Teremtés és Ádám Éva képsorának faragásánál már helyi erők is közreműködtek. Tőlük való néhány koronás aggastyán és angyal alakja is, köztük egy különösen épen fennmaradt, szép angyalfigura, mely a szentély gótikus diadalívébe falazva került el a pécsi faragványok oly nagy százalékát érintő törökkori pusztítást.”*

(Dr. Tóth Melinda, művészettörténész)

A Dómmúzeumot a valamikori várakban helyeztük el, kiásva a helyét a püspökvár fala és a contrascarpa fala között, amelyet a barokk kor feltöltött. A jelentős méretű épület így szinte anti-épületté, a földben rejtőzködővé vált, tágas belső teret adva a Dómmúzeum gyűjteményének. Segítette, erősítette gondolkodásunkat az 50-es években létesített kis kötár átriumos elhelyezése is, amely szintén itt volt. Sajnos ezt el kellett bontani, mert a földben lévő épületet alkotó támfalak nem voltak szigetelve és a kövek gombásodni kezdtek. Az alapötlet az volt, hogy a nyugati kaput, népoltárt és a két altemplomi lejárót úgy helyezzük el, mint ahogy azok a székesegyházban voltak. Ez nem teljesen sikerült a művészettörténészek érthetetlen és megmagyarázhatatlan ellenállása miatt. Fontos építészeti gondolat volt az is, hogy a föld alatt lévő nagy múzeumegyüttes valahogy kapcsolódjon látványban a Székesegyházhoz. Ezt egy üvegfallal értük el, amelyet a nyugati püspökvári várfalba vágtunk. Az üvegfall tovább folytatódik egy ék alakú üvegtetős szerkezetben. Így a múzeumban sétáló szemelő elé tárul a Dóm, segítve a tájékozódást, a töredékes közsobrászati anyag beazonosítását: hol is helyezkedett el a kapu, a népoltár, az altemplomi lejárók a valamikori székesegyházban. A szakosas tervezési folyamaton túl még két dologgal is meg kellett küzdenünk:

- nekünk kellett a pénzt előkeríteni a múzeum létesítéséhez,
- mivel így nagyon lassan épült a múzeum, lehetőség szerint a legkorszerűbb múzeumi elvek szerint kellett kialakítanunk koncepciónkat. (Az engedélyezési terv majd 20 éve készült.)

A múzeum két fala, a nyugati és a keleti adott volt: a két várfal adta ezt. Északról támfallal kellett lehatárolni az épületet, délről üvegfallal bejáratot képeztünk ki. Egyben feljáratot is adtunk a Dómmúzeum tetejére a kiállításokhoz is. Újszerű, csodálatos rálátást biztosítva a látogató számára: a dóm szentélye tárul fel eddig nem látott szépségben. A múzeumépület ház a házban kompozíció. Ezzel abszolút biztonságossá tettük a földben lévő épület talajnedvességtől való szigetelését. Említést érdemel az épület szerkezeti megoldása is. Sámsondi Kis Béla szabadalmát, a gipszbeton, vagy dermesztett beton elnevezésű szerkezetét alkalmaztuk. Bevalljuk őszintén, először kényszerűségből. Az akkori OMF-nél volt a patent gondozója Szövényi István, így az OMF pénzt adhatott műszaki fejlesztés címén új épület létesítéséhez is. Aztán később rájöttünk, hogy a szerkezet neutrális megjelenése miatt kiválóan alkalmas múzeum létesítésére. A szerkezet bámulatos szilárdságot ér el. Két egycentiméteres vastagságú, 60X60 cm-es gipszlap közé 3 centiméter vastagságban speciális konzisztenciájú beton kerül egy gyengén vasalt armatúrával. A gipsz szilárdulása kapcsán vizet vont el a betontól, így jön létre a „dermesztett” beton, amely különlegesen nagy szilárdságú. Még egy komoly előny származott a szerkezetből: a szűk építési helyszín nem tette lehetővé más, esetleg daruzott szerkezet létesítését. A mi épületünket arab





1.



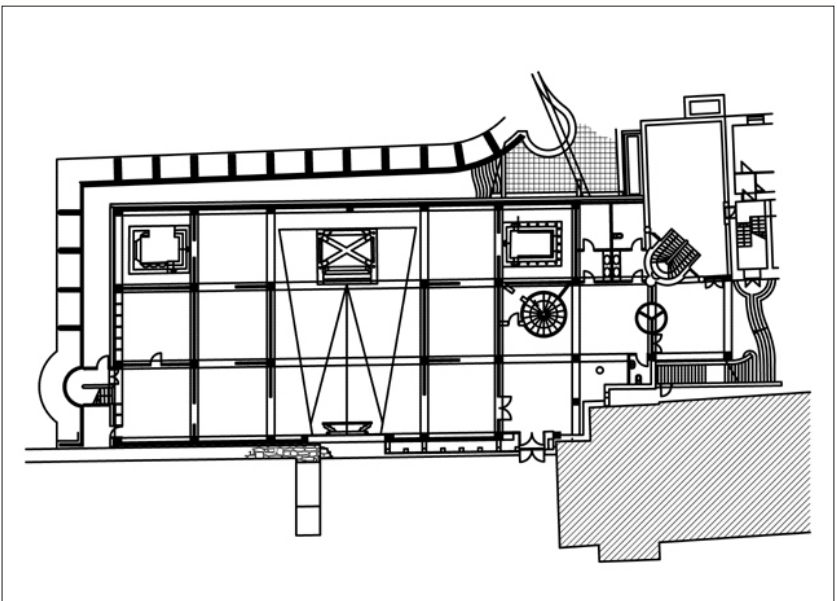
2.

1. Tető - teraszos kialakítás a dóm mögött  
2. Dómmúzeum - bejárat

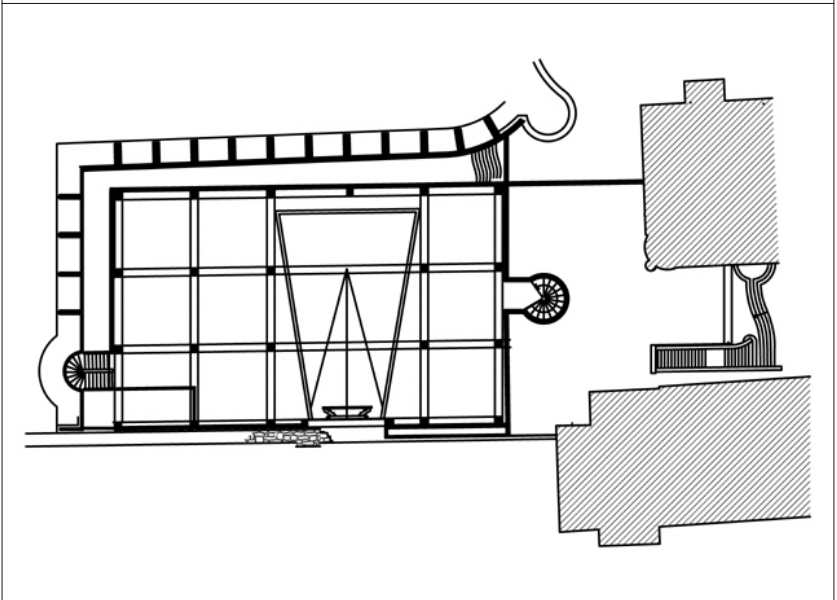


1. Tető - teraszos kialakítás a dóm mögött
2. Dómmúzeum - bejárat

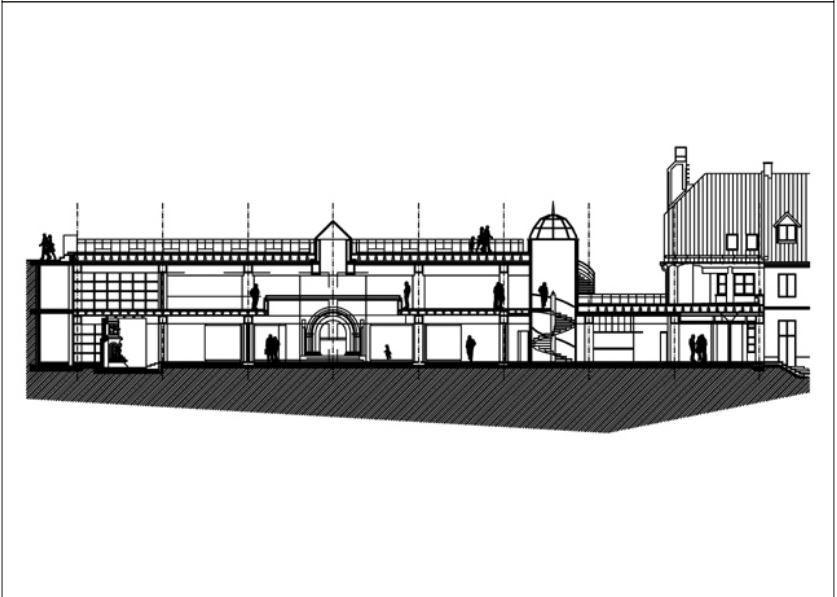




1.



2.



3.

1. Alaprajz - földszint  
2. Alaprajz - emelet  
3. Metszet



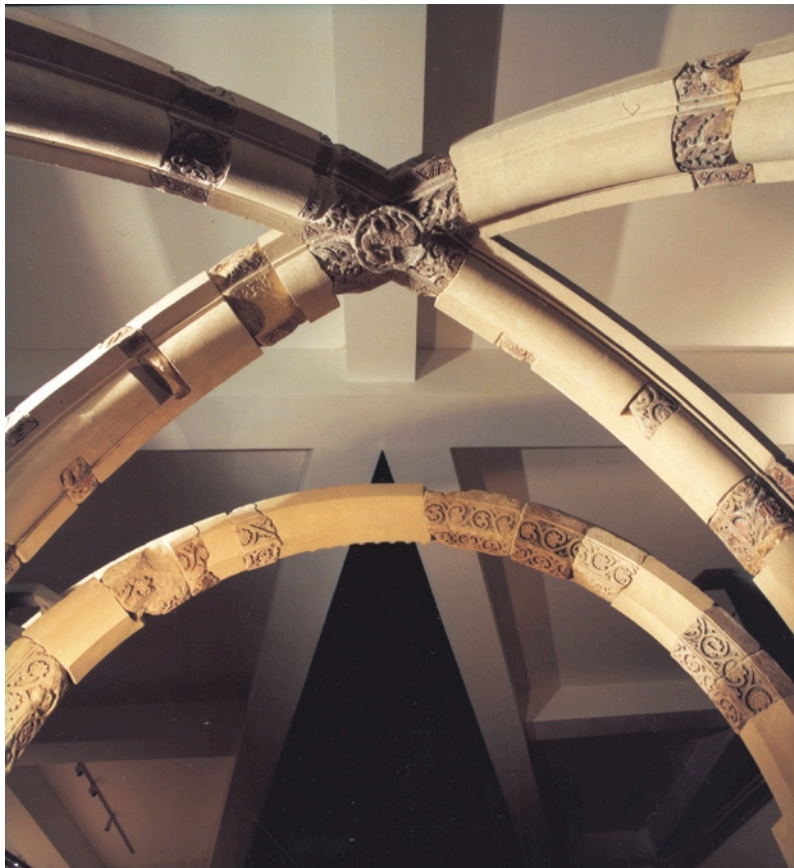


1.



2.

Enteriör



Enteriör

építésvezető dr. Safa Al-Hilal vezetésével román menekült munkások a kétkéziség adta lehetőségekkel építették, ők maguk készítették még a szerszámokat is a technológiához. A homlokzatok nagy lehetőséget adtak számunkra. A föld alatti épület két homlokzattal bukkannak elő:

- A nyugatival, amelynek fő alkotó eleme a püspökvár várfala. Ebbe a várfalba rejtettük a nagy betekintő üvegfalat, didaktikailag megszakítva, de folytatva is a várfalat, majd ez csatlakozik a várfal nyomvonalán lévő „új várfalhoz”, melyet a székesegyház anyagához hasonló homokkővel burkoltunk. Ebbe egy „várfalkaput” vágtunk vész-kijárat céljából.

- A déli homlokzat elsősorban az erős színezésével keltett feltűnést. Ezt tudatosan tettük. Az erős, élénk színek a középkorban kedveltek voltak. A környezet fakó, fáradt színei elbírják, sőt követelték az élénk pompeji vörös szín homlokzati megjelenítését. A homlokzat kétsíkú: a második sík a kerítés vonalában felállított Palladio - motívumos kőkapu és fal homokkőből faragva.

A múzeum belső tere egyszerű, kétszintes, galériás megoldású. A kőrestaurátor uralta elemek, a kapu, a népoltár és az altemplomi lejáratok felállítása, összerakása, közérthetővé tétele, technikai megoldása mintaértékű. Mindig gondot jelentett a töredékes kőtári anyag összeépítése. Osgyáni Vilmos eredeti megoldást talált ki. A nagymama stelázsiját idéző acélszerkezetet készített, a tartószerkezeti részből koracél „stelázs” lapok nyúlnak ki a kövek fugáiba, így szárazon egymásra rakva saját súlyukból stabilizálódnak a kövek. Sérülés nélkül, a kövek jól láthatóan lettek összeépítve. Kitűnően látszik, hogy a románkori kaput római sírkövekből faragták. Összegezve (talán nem tűnik szerénytelenségnek) megállapítható, hogy végre sikerül nyugvópont-ra helyezni a Dómmúzeum ügyét. A hosszú raktári száműzetés után végre lehetővé válik, hogy a közben felnőtt, nemzedék számára is közkincs legyen középkori művészetünk, az európai magyar kultúra kiemelkedő gyűjteménye, a Dómmúzeum.

(A kivitelezési szakaszban 30 % a saját munkarészem.)





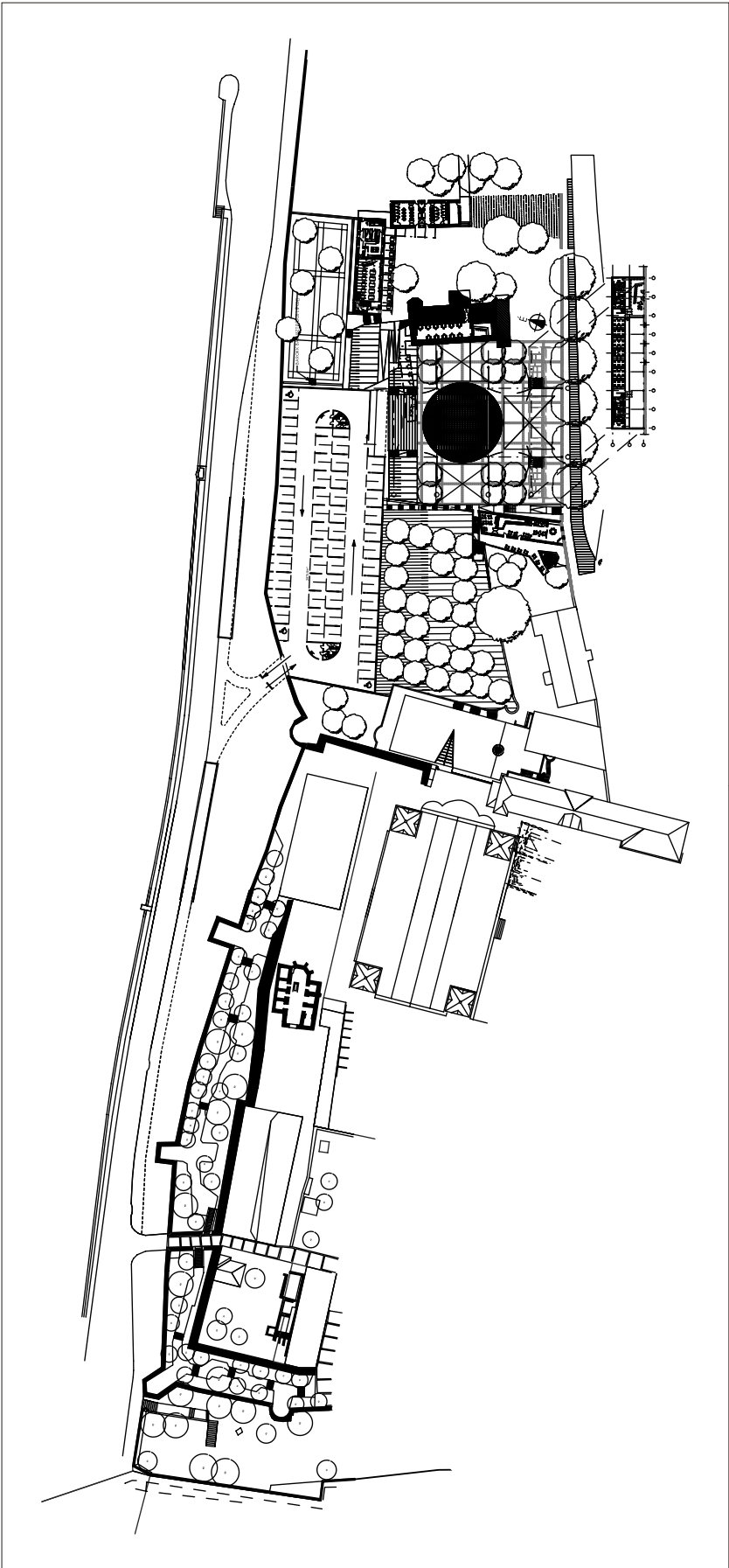


A high-angle photograph of a large crowd of people gathered in a square. In the background, a large, curved structure with green and white sections is visible. The crowd is dense and fills most of the square. The lighting is bright, suggesting a sunny day.

## 2. tézis

A középkor építészeti öröksége, jelen esetben templomépítészete a történelem viharai és a különböző korok átépítései miatt nagyon töredékesen maradt meg. Ezért a megmaradt, felbecsülhetetlen értékű, pécsi Dóm kőszobrászati anyagát úgy kellett elhelyezni a múzeumban, ahogy azok a Dómban valamikor pompáztak. A Múzeum neutrális építészeti keret maradjon, eszköztelen, a környezethez csatlakozó, de mégis figyelemfelkeltő, lehetőleg interaktív múzeumi bemutatást lehetővé tevő. A valamikori várakokba fejtett múzeumegyüttes szinte antiépületként simul a Bazilika, a Dóm környezetébe: főszereplő a középkori Dóm pompázatos kőszobrászata.





Helyszínrajz



### 3. A TÖRTÉNETI BELVÁROS ÖRÖKSÉGE ÉS A MAI ÉPÍTÉSZETI FELADATOK

---

#### Szabadtéri színpad, Pécs

A Világörökség részét, az ókeresztény sírkamrákat rejtő Dóm tér (Szt. István tér) fontos szerepet tölt be a város életében, mindennapjaiban. Ünnepei itt zajlanak, esküvők, keresztelők, a Pécsi Napok, nyáron forgó bárányok, malacok illata, a bor sör ünnepe, nyugdíjasok pletyka padjai, szerelmesek csókolózási bokrai a Barbakán kertben, az ókeresztény mauzóleum amfiteátrumszerű süllyesztett karéjában felállított esküvői vidámsága, a világörökség 1600 éves halott nyugalma, az élet nyüzsgése ad itt randevút egymásnak. Liszt Ferenc szobra tekint le ránk a püspöki palota szobor erkélyéről, virtuóz lelke ad zenét ehhez a képtelenül valós kavalkádhoz. Nekünk meg építészeti keretet kell teremtenünk ehhez.

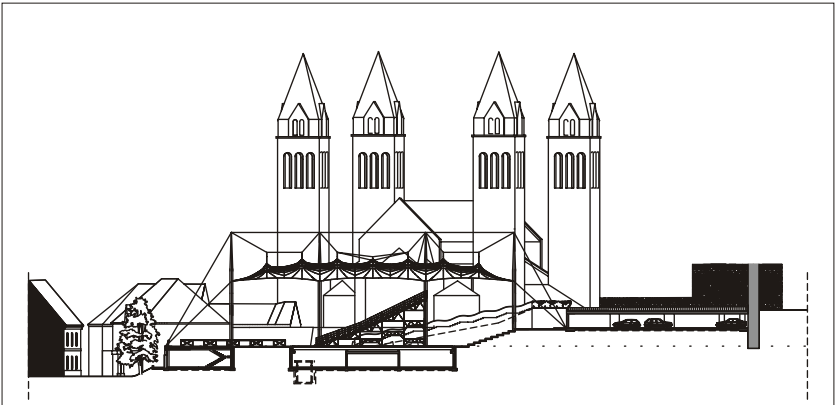
A püspökvár műemléki patinás testét kell beleillesztenünk a történeti belváros északnyugati várfallal övezett szektorába. Teremtsük meg az északi várfal sétányát, varázsoljuk elő a tömb gyönyörű ligetes, parkos vadgesztenyés bólogató integetését a sétáló élményhez! Ebbe a világba helyezzük el a szabadtéri színpad kultúrát osztó bőkezűségét, hangozzék fel magyarul, németül, horvátul, szerbül, bolgárul, cigányul, törökül, románul Miroslav Krleža Szentistvánnapi búcsúja, vagy Lang Györgyi és Helyei Laci kettőse a Búsképű lovagjának sokszínűsége. Dübörögjön a színpad fapadlója ismét Eck Imre fricskás, a pécsi vásárban vett harminc faklumpás balettjától, szóljon Petrovics Emil avangard zenéje. Legyen szabadtéri kiállítás a Művészeti Kar szobrászainak zöldben heverő, álló, szobraiból, szél repítse a Szélkiáltók szélkiáltását kisdedeknek, a Mikulás szánja parkoljon itt, két kézzel szórja szét az állami gondozott gyerek nézőseregletnek zsákja kincseit, könnyezzük meg Oze anyó halálát, kacagjunk Tóth Sanyi balettigazgató góbés koreográfiáján.

A Szabadtéri Színpad legyen az ünnepek vásári forgatagát befogadó hely is. Sült kolbász és Málnás Miska, a Csárdáskirálynő hintója a színházat rendező, díszletező daru segítségével a levegőből jöjjön lovastul, nyerítsen, jaj cica eszem azt a csöpp kis szád... ringasd el magad... kétezer néző, hallgató, éneklő ember, Presser...

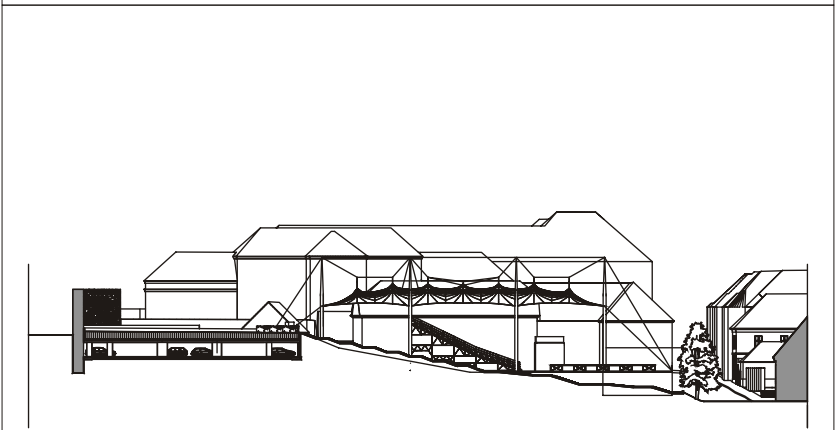
Alattuk, pedig alszik a kétezer éves múlt. Ébresszük fel! A színpadot nagy fesztávú, kevés alátámasztású acélszerkezetből készítsük, a színpad alja a feltárandó római, középkori szunnyadó épületek, utcák, terek, szobrok védőtetője.

Mint Pompei. Csakhogy ez a miénk. A mi Sopianae-énk, Pécsünk él.

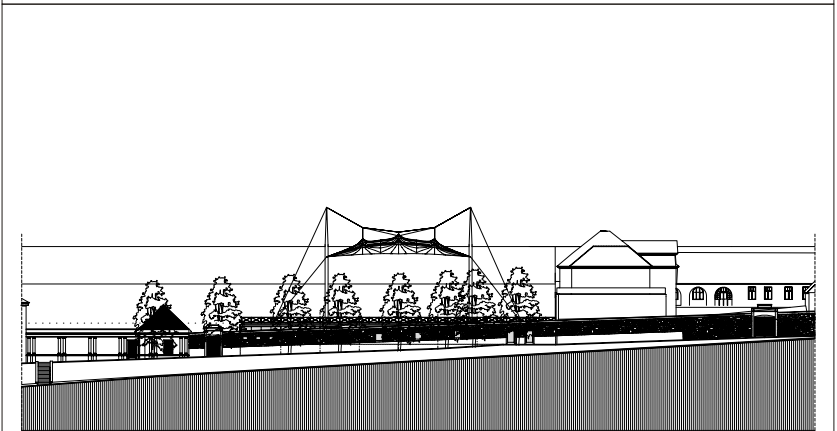
Ha megcsináljuk az északi várfalsétányt, ha felépítjük a Szabadtéri Színpadot úgy, hogy az egyben a régészeti kincsesbánya védőépülete is legyen. Ha mozgatható sátorral fedjük le azt, ezáltal télisíjtjuk is, majd körbevevesszük a Pécsi Napok vásári sátraival, és ide csalogatjuk a pécsi bolhapiacot, megteremtve a mindennapi, árusítási lehetőséget a kereskedőknek, akkor életet adunk a tömbnek, amely már amúgy is gazdag a Zsolnay múzeumával, a Modern Magyar Képtárával, a Ma Művészetének Galériájával, és a Dómmúzeumával.



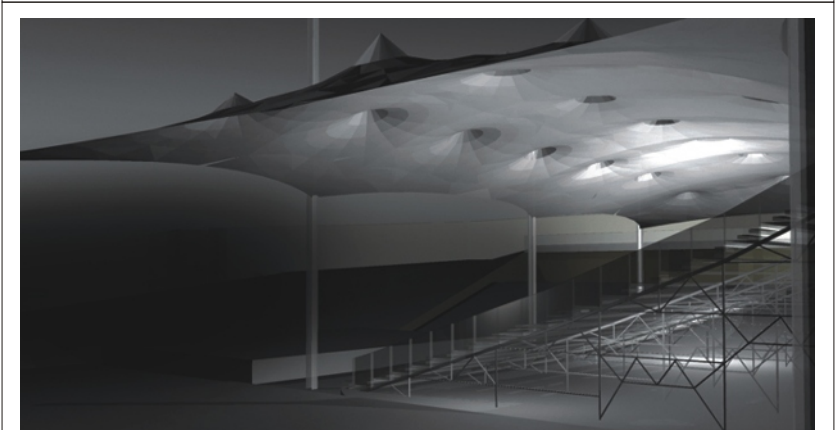
1.



2.



3.



4.

- 1. A-metszet
- 2. B-Metszet
- 3. Homlokzat
- 4. Látványterv

A területet parkként javasoljuk hasznosítani. Ennek a parknak azonban kitüntetett szerepet szántunk:

- Múzeumi terület központjaként is kell működnie.
- Rendezvénytertként kell működnie a város eseményeinek fogadására.
- A szaporodó kulturális fesztiválok helyszíne kell, hogy legyen.
- Távlatban beépíttetlensége miatt 100 gépkocsi földalatti parkolását lehet itt biztosítani az Aradi Vértanúk úttestének kétsávosból háromsávosra bővítésével.
- A Parti Galériát áthelyezzük a Káptalan utca déli támfalába, így szorosabb kapcsolat alakítható ki a látogatókkal, másrészt többfunkciósá tételével (a Szabadtéri Színpadhoz öltöző, kávézó) nem csak szezonban hasznosulna, előbbé tenné a most kissé bágyadt múzeumi világot.
- A helyén „Lecsó” gyorséttermet javaslunk kialakítani, ami a rendezvény tér funkcióhoz szükséges, másrészt forgalom vonzerő -növelő tényező.
- A használaton kívüli istálló épületet reprezentatív vandáltűrő illemhelyé kell kiképezni, biztosítva az 500 férőhelyes nézőtér és a történeti belváros igényeinek kielégítését,
- A Káptalan u. 4. szám alatti Modern Képtár pincéjét borozóként kell hasznosítani, hasonlóképpen a kelet-nyugati irányú meglévő pincéhez,
- A Modern Képtár előtti kelet-déli tér a Szabadtéri Színház előcsarnoka lesz így.
- Legizgalmasabb a Szabadtéri Színház kérdése. A koncepció lényege egy forgatható nézőtér vagy színpad, mivel a nézőtér és a színpad elemei tetszés szerint variálhatók. Ez lehetőséget ad kísérleti színházak fogadására.

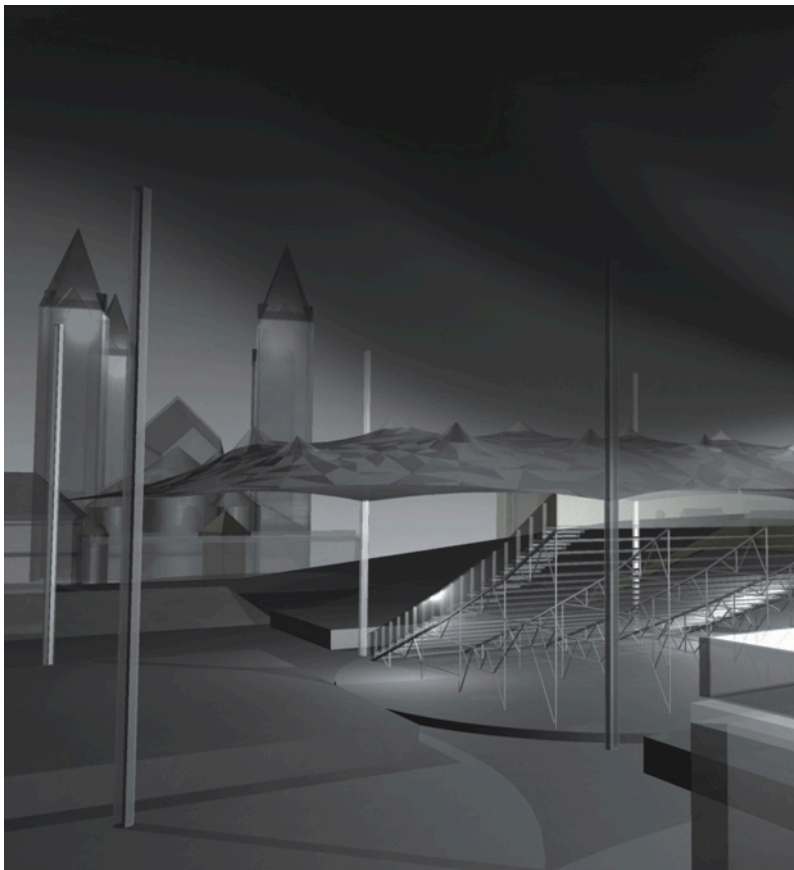
Tetszés szerint felállítható, átalakítható variálható kísérleti színház céljait kielégítő, sátorszerkezettel fedett színházat javaslunk kiképezni.

A színpad kialakításáról:

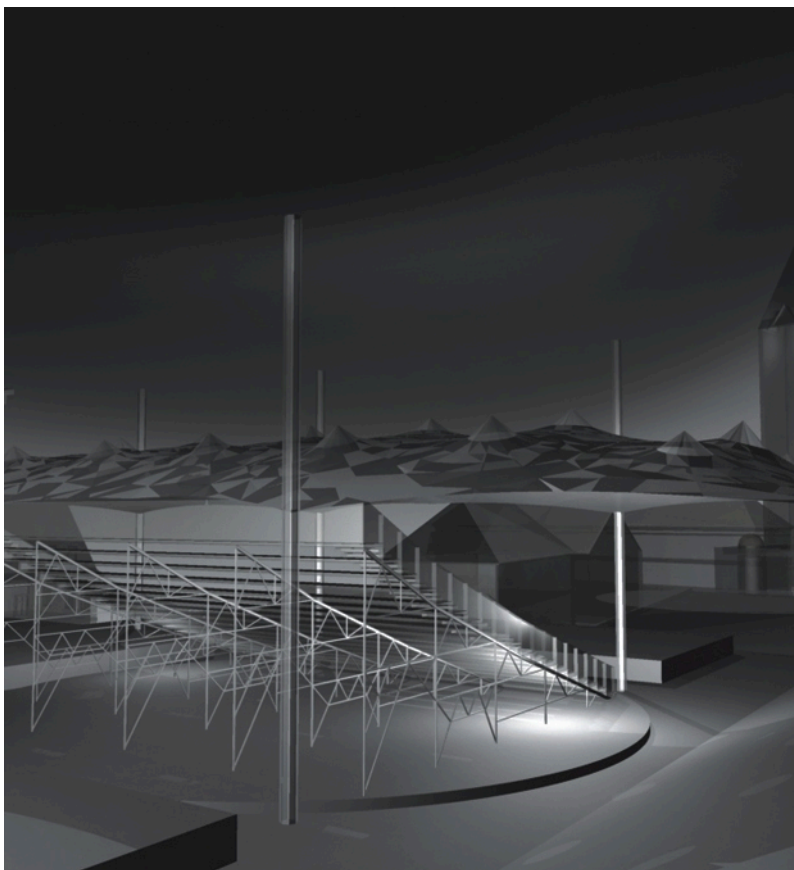
Alaprajzi kialakítását tekintve 5 szerkezeti egységből áll. A középső szerkezeti egység mint a keresztes alaprajz közepe egy fordítóköröngös szerkezeti megoldás, amely biztosítja a szét- és összeszerelhető nézőtér vagy a színpadok térbeli forgatását. A keresztnek a szárai pedig szintén egységekből, elemekből összeszerelt acélszerkezetű építmény, amely hol nézőtérként, hol pedig adott esetben kórus-fesztivál színpadként is használható. A sátorszerkezet képes 18 x 54 m-es területet fedni. Ez a sátorszerkezet szezonnyitáskor fel-, szezonzáráskor pedig leszerelhető. Az 5 színpadot, illetve a nézőtéri egységeket a Káptalan utca felől a támfalba süllyesztett öltöző és vizes blokk szolgálja ki két lépcsővel fel, illetve a lejárattal, az öltözőhöz, illetve a színpadhoz. Ennek a bloknak része még a színházi évadban a színészek kávézója, évadon kívül pedig az időszakos kiállító terem kiszolgálója. Az időszakos kiállító terem színházi évadon kívül felbővülhet a színpadi öltözők terével is.

A sátor ideiglenes építmény, csak nyári használatra, a napsugárzás és az eső ellen véd, illetve az események építészeti hangsúlyozására szolgál. Ennek megfelelően a szerkezetet az MSZ 15021 szerint szélterherre és 0.3 kN/m<sup>2</sup> záporterherre méreteztük. A sátorhéjazat nagyszilárdságú poliészter szövet PVC bevonattal. Szakítószilárdság: 0.6 kN/cm. Az anyag az ultrabolya sugárzással szemben ellenálló, élettartam 10-12 év. A felület sávokból, nagyfrekvenciás hegesztéssel lesz összeállítva. A fehér ponyva nagymértékben transzparens.





1.



2.

1-2. Látványtervek

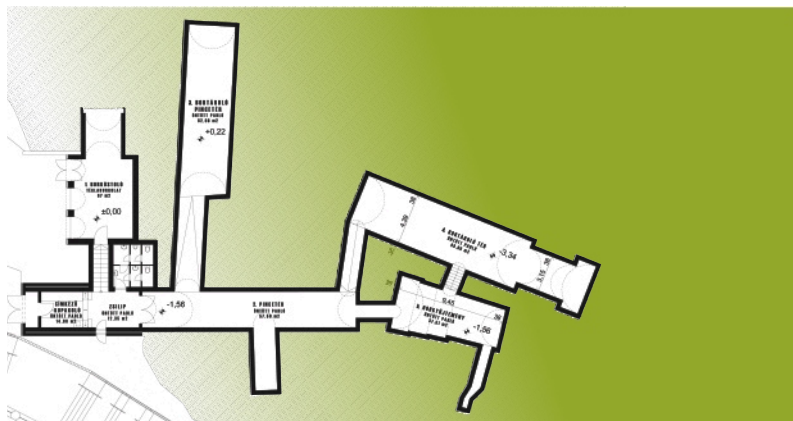
A merevítő és tartókötelzet 160kN/cm<sup>2</sup> szakító szilárdságú horganyzott acél sodronykötél. Az árbócok és a szerelvények anyaga A38-as minőségű acél.

Az árbócok kihorgonyzása ferde fúrt mikrocölöp. Ez az alapozás a térburkolat minimális mértékű felbontását igényli. A sátor elbontása után csak az acéllemez horgonyfejeket bontjuk el.

A szerelés fázisai: Alapozás, árbócok beemelése és rögzítése, a ponyva és a kötelháló földön történő előszerelése, a ponyva és a kötelháló felemelése, feszítés.

A bontás hasonló módon történik. A szereléshez autódarut és szerelőkosarat használunk.

(A tervezési szakaszban 40 % a saját munkarészem)



1.



2.



3.

1. Alaprajz
  2. Nyugati nézet
  3. Rétfalvi Sándor
- Bachus szoborcsoportja



## Somogyi pincészet, Pécs

A helyszín Pécs történeti belvárosának határán, az egykori északi városkapunál álló Kálvária domb. A domb gyomrában egy XIX. századi, ma műemlék pincerendszer található, amely eredetileg a püspöki pincészet számára épült. A tervezési feladat a műemléki pincerendszer hasznosítása, egy a pincerendszerre épülő új középület létrehozása volt.

A hasznosítás célja, hogy a borkóstolás mellett 300 ezer palack pécsi és villányi palackos bor tárolását kielégítse. Ehhez még egy új pinceág épül.

A létesítmény a kihalófélben lévő egyetlen híres pécsi bor, a pécsi Cirfandli megmentését szolgálja. A szüret után a bor leszállítása, címkézése jelenti a funkcionális programot, illetve ehhez kapcsolódóan a város exkluzív vendégei számára bemutathatóvá válik a pincészet, bormúzeum és borkóstoló formájában.

A létesítmény tervezése során alázattal próbáltunk közelíteni a természetvédelmi terület értékeihez, ezért a pincészet megközelítését a már kialakult topográfia vonalon javasoltuk úgy, hogy talajba rejtett műanyag elemekkel vesszük fel a 3,5 t palackszállító teherautó keréknyomását, így biztosítjuk a zöldfelület érintetlenségét. Ehhez a megközelítő úthoz a pécsi szőlőkben szokásos dió-, mandula-, és barackfákat telepítettünk. A gyepfelület helyett pedig a Kálvária dombon őshonos talajtakaró növényzetet ültettük vissza. A létesítmény eredetileg szabad felületű téglaszerkezetből állt, amelyet a vízszigetelés után kisméretű téglával burkoltunk.

A boltozatos bejáratú együttes fölé az ellebegtetett acél tetőszerkezettel a környezetbe, a város arculatához illő és abba mind szerkezetében mind látványában belesimuló lugasszerű építmény épült.

A boltozatok felett a fém tetőszerkezet két funkciót tölt be: egyrészt védi a pince bejáratát a csapóesőtől, másrészt pedig, futó, kúszó növényzet ráfuttatásával a boltíveket a növényzet lágy átmenettel a Kálvária domb zöld háttérébe olvasztja anélkül, hogy maga a szerkezet látható lenne. A rácsos tartót alátámasztó pillérek nem a boltvállakra ülnek, hanem elé talpálnak le. A szerkezetet részben takarja a boltívek fém burkolata és az ehhez rusztikus diópántokkal kapcsolódó lyuggatott acél szerkezetű kapuszárnyak.

Az egész együttes rejtett világítást kap, a kapukeretek mögött és a tető alatt, amely a biztonsági, esztétikai és a belső alapvilágítást is szolgálja.

(A tervezési és kivitelezési szakaszokban 100 % a saját munkarészem)



1.



2.

1. Bejárat  
2. Pincebelső





1.



2.

1. A lugas fémteteje  
2. Pincebelső





1.



2.

1.Szent Bertalan szobra  
2. Déli harangszó

## Szent Bertalan harangtorony, Pécs

A pécsi Széchenyi téri Belvárosi Katolikus Plébánia Templom hitközsége harangszóra vágyott.

Érthető azon a téren, ahol Hunyadi János szobra idézi meg a török-kori pápai parancsszót, minden délben Európaszerte zúgjanak a harangok, törökverő Hunyadira emlékezve

A toronyállítást nem egyszerű feladat, hiszen profán egy dzsámihoz -még ha ma ez katolikus templom is - tornyot állítani. Dzsámihoz minaret tartozik, de furcsa lenne harangszót hallani belőle.

Gázim pasa dzsámija a Szent Bertalan templom köveiből épült. Gosztonyi Gyula 1939-ben feltárta és megtalálta a templom szentélyének alapfalait. Ülőpad magasságban rekonstruálva felidézzük, hitelesítjük a középkor kincses világának hiányzó templomát.

A tér semleges, nagyon egyszerű, szinte eszköztelen tornyot tűr csak el:

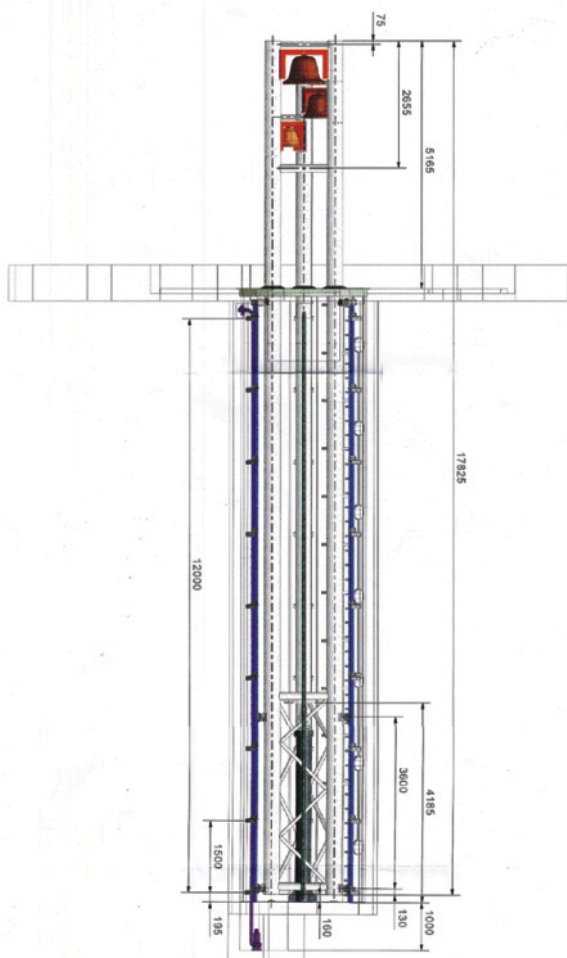
Három harang, három karcsú acéloszlop között, amely szobor-szerűen áll őrt a dzsámitól észak-keletre Szent Bertalan szobrával. Mozgó mobil szobor, amely képes hidraulikusan toronnyá magasodni.

Technikailag 13 méter mély, 2 méter átmérőjű akna rejtje a toronyacél szerkezetét, amelyet egy 5 tonna erejű hidraulika emel fel 13 méter magasra. Az akna készítése, megalkotása a hajdan volt mecseki bányászok utolsó mohikánjainak, Kiefer Péter pécsi csapatának munkáját dicséri.

A toronyállítást, harangöntést, szoborállítást, emberpróbáló közösségi tett ösidőktől fogva. A harangtorony szimbolikus erejű, kifejezi a település, a város összefogását. Védelmez, őrködik, riaszt, ünnepel, gyászol, útbaigazít. Időtlenséget sugároz, győzelmet hirdet, büszkeségre sarkall, megbámultatja magát. Találkahely, csodát tevő hatalom, látványosság, emlékeztető, mementó, a hely szimbolikus jelképe, mindenkié: ott lakóé, látogatóé, koldusé, invalidusé, hadvezéré, szent életűé, börtönből szabadult új reménye, az anyáké, hívőké nem hívőké, most születőé, jelt adóé, tűzoltóé, a messzelátó emberé: a miénk.

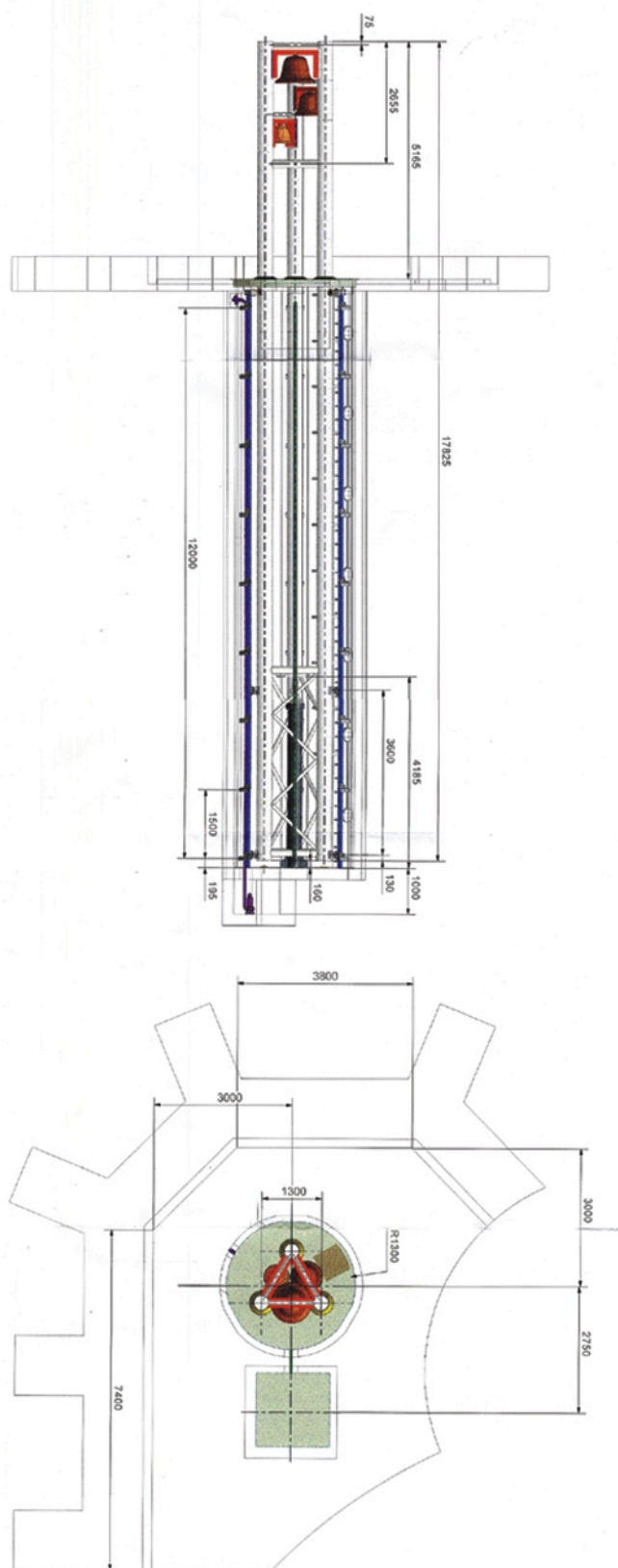
Feledhetetlen, megrázó, felemelő élmény tornyot kitalálni, építeni. Hitet adó munka, próbája mesterségbeli tudásnak, a lélek erejének, a képzelet mindenhatóságának.

*„A képzelet köti össze az időbelit az időtlennel, épp ezért tartalmi felemásak időbeli, változó megjelenési módjuk és időtlen változatlan lényegük van. A képzelet tartalmainak: egy vallási fogalomnak, erkölcsi törvénynek, művészi alkotásnak megjelenési módja változik, előbb utóbb el is pusztul: lényege nem keletkezett és nem múló.*



A liftező, süllyedő,  
emelkedő harangtorony  
metszete





Metszet és  
alaprajz



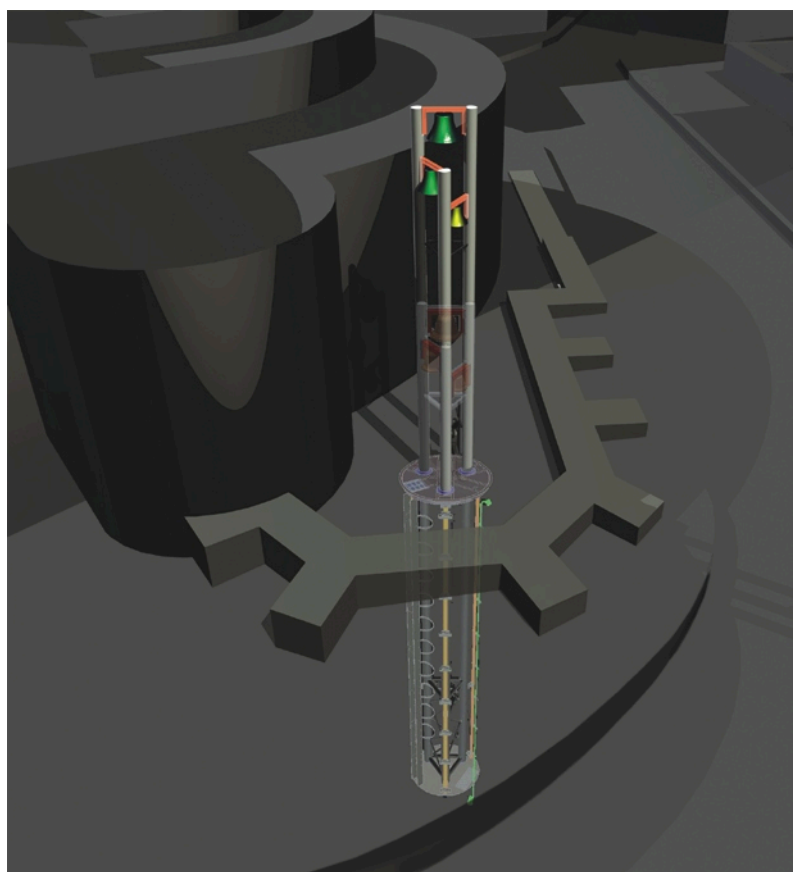
A mozgó harangtorony  
este

*A változásokat, mítoszokat, jóslási módszereket az emberi képzelet teremti, akár a műalkotásokat. Ami nem jelenti érvénytelenségüket, sőt: érvényüket jelenti. Mert a képzeletet, ellentétben az érzelemmel és értelemmel nem, az időbeli világ esetlegessége szerint működik, hanem az időtlenek törvénye szerint.”*

(Weöres Sándor: A teremő képzelet)

A toronyzene földmorajlás-szerű gregorián ének, időtlen basszus, amíg elindul a torony emelkedése, majd csillogó fémszene hangzik föl, 65 másodpercig szól, majd megkondulnak a harangok.

(A tervezési és kivitelezési szakaszban 90 % a saját munkarészem)

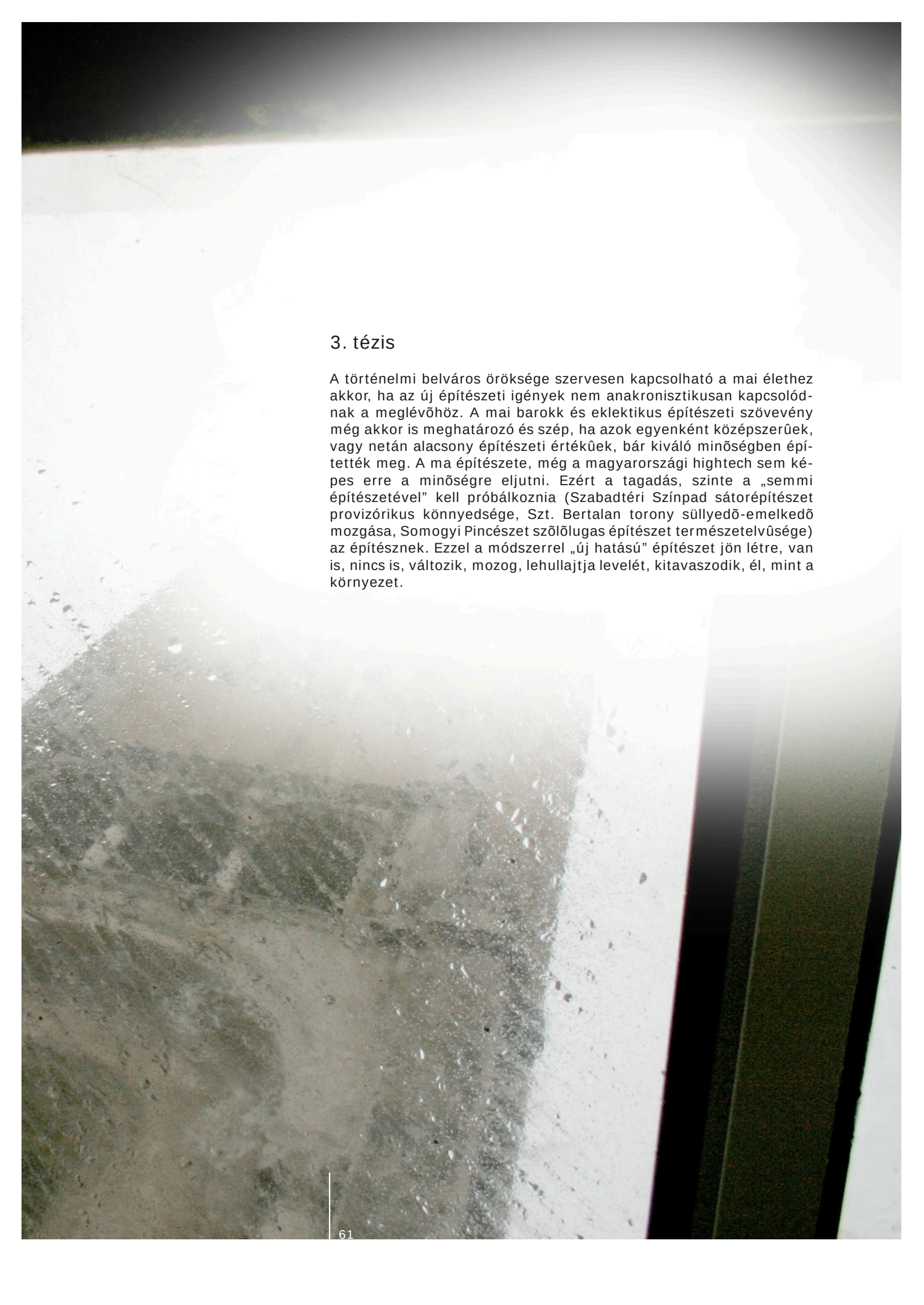


A Szent Bertalan torony és a szentély rekonstrukciója





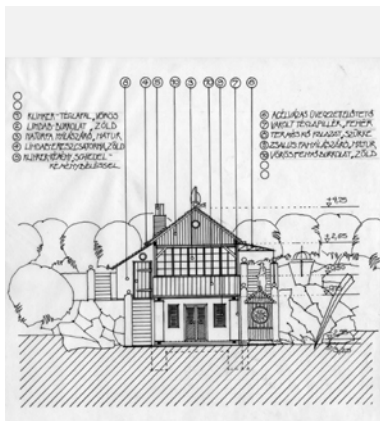




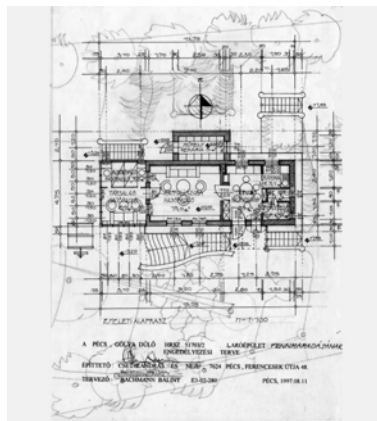
### 3. tézis

A történelmi belváros öröksége szervesen kapcsolható a mai élethez akkor, ha az új építészeti igények nem anakronisztikusan kapcsolódnak a meglévőhöz. A mai barokk és eklektikus építészeti szövevény még akkor is meghatározó és szép, ha azok egyenként középszerűek, vagy netán alacsony építészeti értékűek, bár kiváló minőségben építették meg. A ma építészete, még a magyarországi hightech sem képes erre a minőségre eljutni. Ezért a tagadás, szinte a „semmi építészettel” kell próbálkoznia (Szabadtéri Színpad sátorépítéssel provizórikus könnyedsége, Szt. Bertalan torony süllyedő-emelkedő mozgása, Somogyi Pincészet szőlőlugas építéssel természetelvűsége) az építésnek. Ezzel a módszerrel „új hatású” építéssel jön létre, van is, nincs is, változik, mozog, lehullajtja levelét, kitavasodik, él, mint a környezet.

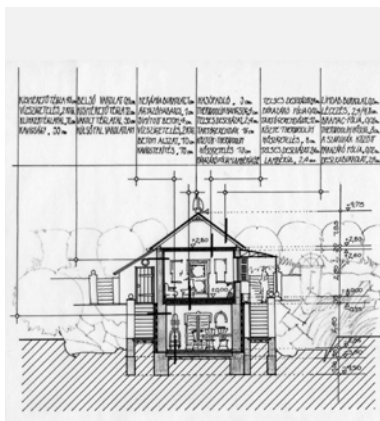




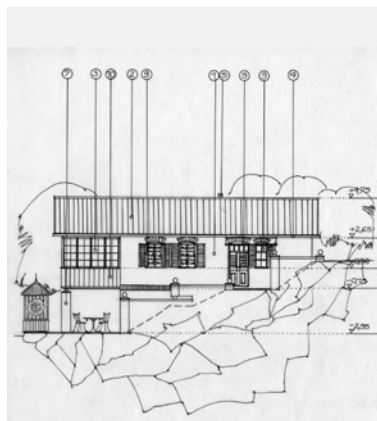
1.



2.



3.



4.



5.

1. Homlokzat
2. Alaprajz
3. Metszet
4. Homlokzat
5. Nyugati nézet



#### 4. A TÖRTÉNETI BORVIDÉK, A SZŐLŐHEGY ÉPÍTÉSZETÉNEK VÉDELME

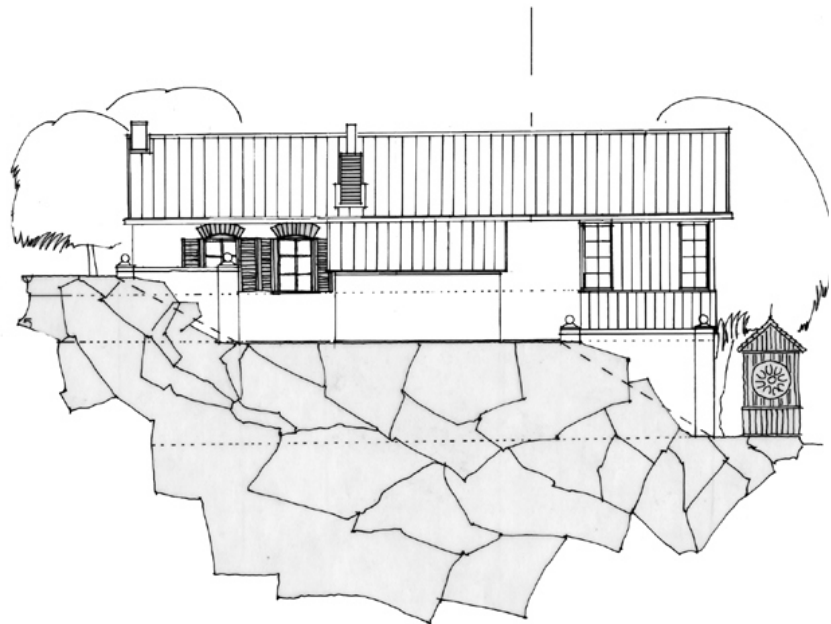
---

##### Szőlőhegyi nyaraló, Pécs

A Mecsek déli lejtőjén és lábánál nagy kiterjedésű szőlők voltak, amelyet a szocializmus idejében, kis parcellákra osztottak fel a „demokrácia jegyében”, hogy a panelek szorításából a szabad levegőre juthassanak a panellakók. Nagyon sok XIX-XX. századi villa, szőlőhegyi építmény esett áldozatul ennek a szisztematizációnak. Egykét pécsi „TÜKE”\* család azonban megőrizte birtokát. Így a kevesek közül sikerült megmenteni a Gólya-dűlőbeli kis pince-présházat. Ma a benne lakók kedvenc helye, unokafogadó bázis. Minimális modernizációt hajtottam végre a komfort biztosítása érdekében. (Fürdőszoba, fűtés)

A nagy teraszok, fedett pinceelőterek adják meg a „semmi építészetével”, a természet felhasználásával a funkcionális tereket, amelyek üdítően helyettesítik a szigorú épített tereket. Ezek csak kiszolgáló szerepkört kaptak a természet élvezetéhez.

(A tervezési és kivitelezési szakaszban 100 % a saját munkarészem.)



\*TÜKE: azok a pécsi polgárok, akik szőlővel rendelkeztek. Ma a Tüke-díj civil kurázsizs kiüntetés.



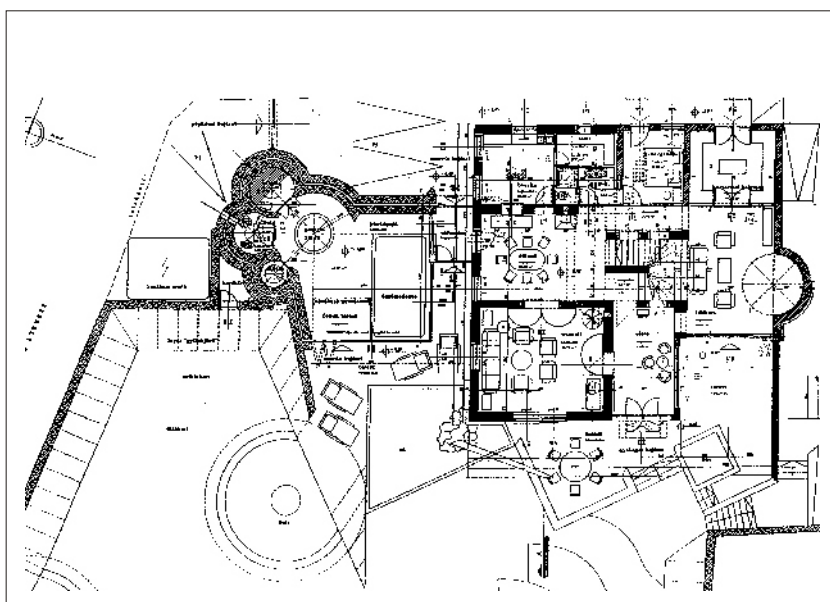
Déli nézet

## Szőlőhegyi lakóház, Pécs

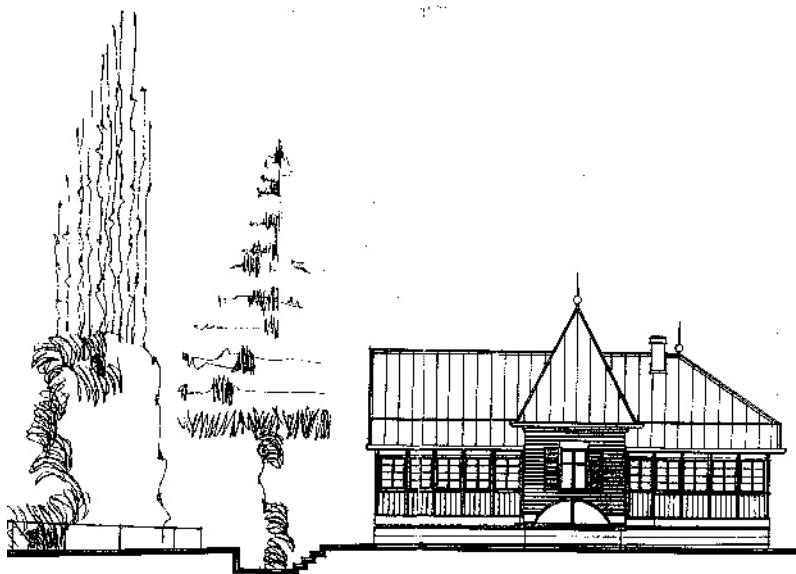
A valamikori nagypolgári villa szörnyű állapotban volt. Hajléktalanok tanyája volt, teljesen kiégve. Csak a szőlő, a kert volt még rosszabb kondícióban. A természet sebeinek gyógyításával kezdtem a rehabilitációs rekonstrukciót. Hatalmas mamutfenyőt, csak a Mecseken honos növényeket élesztgettünk, neveltünk itt. Lugasok, tavacskák, kerti pavilonok építésével szolgáltuk a kertépítés fáradságos munkáját. Kéthárom év után varázsütésre feléledt a kert. Ekkor már a tulajdonos kedve is megjött. Nem kis pénzt áldozva visszaállíthattam a monarchiás világot idéző, de mégis pécsi hangulatú házat: Zsolnay-kerámiák a téglarchitektúrában, a Zsolnay-gyárban szemétre dobott, töredékes anyag beépítésével támfalakat, kerítéseket építettünk. A ház bővítése neutrális módon eszköztelenül történt. Az addig a Balatonon nyaraló család régi és új lakóháza nyaralóvá lépett elő: minek annyit utazni a hőségben?

(A kivitelezési és tervezési szakaszban 100 % a saját munkarészem).

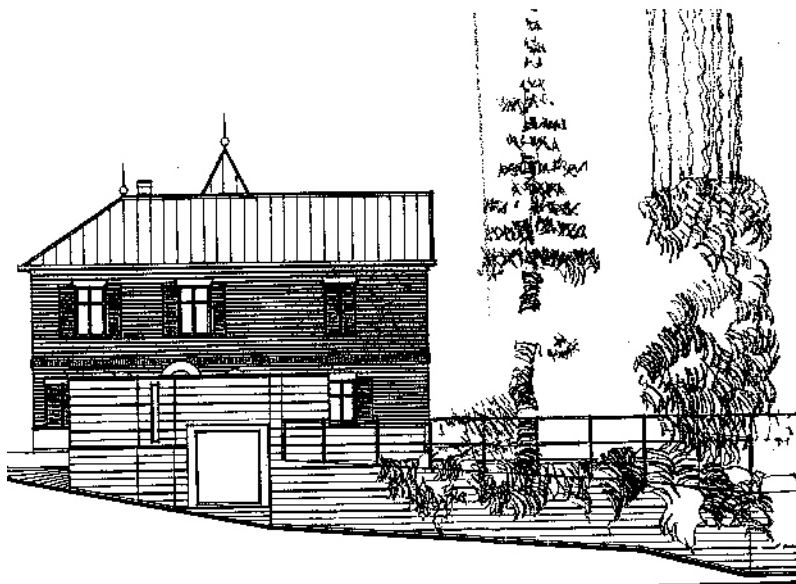
Alaprajz





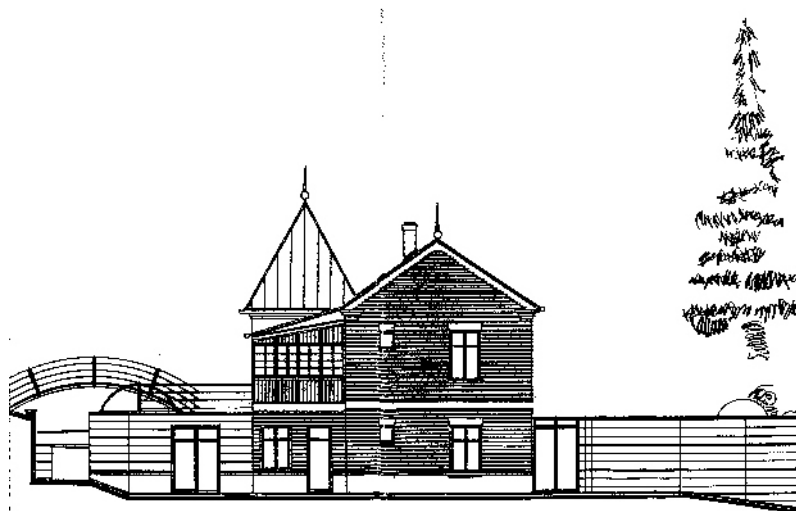


1.



2.

1. Keleti homlokzat  
2. Nyugati homlokzat



1.



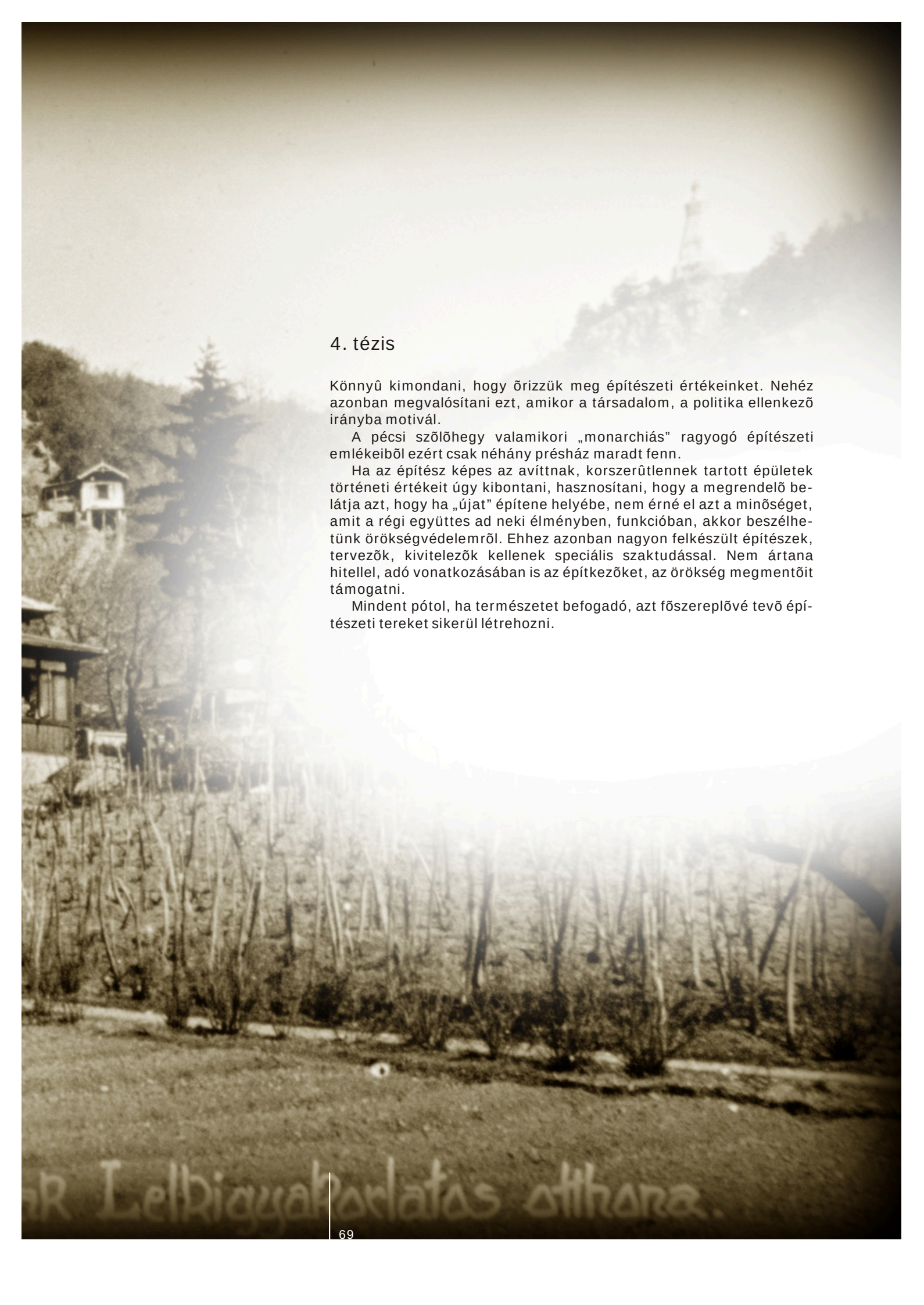
1. Déli homlokzat  
2. Északi homlokzat

2.









#### 4. tézis

Könnyű kimondani, hogy őrizzük meg építészeti értékeinket. Nehéz azonban megvalósítani ezt, amikor a társadalom, a politika ellenkező irányba motivál.

A pécsi szőlőhegy valamikori „monarchiás” ragyogó építészeti emlékeiből ezért csak néhány présház maradt fenn.

Ha az építész képes az avítnak, korszerűtlennek tartott épületek történeti értékeit úgy kibontani, hasznosítani, hogy a megrendelő belátja azt, hogy ha „újat” építene helyébe, nem érné el azt a minőséget, amit a régi együttes ad neki élményben, funkcióban, akkor beszélhetünk örökségvédelemről. Ehhez azonban nagyon felkészült építészek, tervezők, kivitelezők kellenek speciális szaktudással. Nem ártana hitellel, adó vonatkozásában is az építkezőket, az örökség megmentőit támogatni.

Mindent pótol, ha természetet befogadó, azt főszereplővé tevő építészeti tereket sikerül létrehozni.





1.



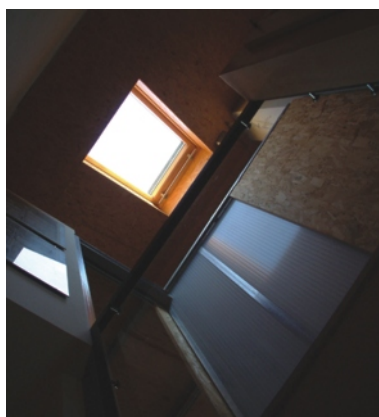
2.



3.



4.



1. Homlokzat  
2. A sátorral fedett terasz  
5. Belső nézetek

## 5. A TETTYE

---

### A Tettye, a város születésének helye, lakóházépítés a történeti város szívében, saját ház

A Tettye műemlékileg és természetvédelmileg is védett terület. Mint ilyen ajándék az ide építkezőknek, de még a vasárnapi sétálók számára sem közömbös, hogy mi épül ide. Tudomásul kell venni, hogy az építés közügy.

Ennek ellenére sokan a szabadságuk megsértésének tekintik a védelmi előírásokat. Az is igaz, hogy ezek a „szabályok” sokszor idegenek az élettől, néha nem azt védik, amiért születtek. Nagyon gondosan kell eljárni a szabályozást készítőnek.

Mivel a telkek rendkívül kicsik, a városszövet meghatározó eleme az egyes lakóházak építészeti színvonala, az épületeknek illeszkedniük kell a meglévő topográfiába.

Az alapfeszültséget az okozza, hogy a valamikori és a mai építési programok eltérnek egymástól: a ma embere bővebb programot szeretne megvalósítani. Ezt csak úgy lehet, ha optimalizálom, illetve minimalizálom az építettői igények alapterületét. A keletkezett hiányt pedig a műemléki és természetvédelmi környezet patinás lehetőségeivel pótlom: kis alapterületű, de szinte ékszerként megoldott lakókert, vagy terasz. Ezeket mobil variábilis fedésekkel látom el, textilépítészeti, sátrak, lugasok lakófunkciókat láthatnak el. A garázs nem garázs, hanem fedett, de oldalt nyitott beálló.

Tudomásul veszem mint építető, hogy másképpen lakom, mint pl. a történeti belvárosban. Többet élek kint a természetben, kevesebbet a lakásban. Ez a felfogás ráadásul erősen költségkímélő beruházás is egyben. Megjegyzem azért, hogy a kertépítészeti sem olcsó, a fenntartásáról nem is beszélve.

Fontos, hogy az optimalizálás, kitűnő minőségű anyagokat, kiváló munkát igénylő beépítést feltételez, egyrészt a kis alapterület fokozott igénybevétele miatt, másrészt a fenntartás, üzemeltetés költségeinek leszorítása sem lehetséges másképp. Az építési programban még a kis méretű telkek ellenére is gondolni kell a változtatás, vagy bővítés lehetőségére is.

Nagyobb mobilitást tételez fel az optimalizáció, amikor jelentős bővülési igény lép fel. Felvetődhet a máshol építés kérdése is, így a ház eladhatósága is fontos. Nem biztos, hogy az individuális testre szabottság előny lehet, így a neutrális eszköztelen építészeti megoldásokat kell előnyben részesíteni.

Reálisan nézve a kérdést, felmerülhet, hogy akik a Tettyére építkeznek, azok innen csak katasztrófa esetén mennek el, ezért ez a felvetés lehet, hogy felvetés marad.

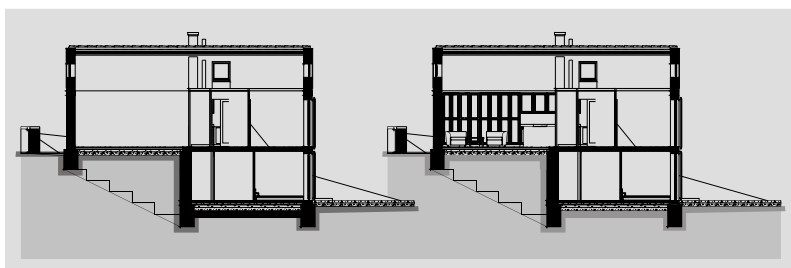
Hibája az építési igazgatásnak, hogy túlterheltsége és a ránehezedő szankciók miatt csak a szabályok betűjét nézik, és nem képesek a tradicionális környezet illetve a korszerűség kérdésében helyes döntést hozni határozataikban. Pedig az optimalizáció alapvető feltétele a korszerűség, mert csak high-tech technikákkal, technológiákkal lehet a minimalizált programokat teljesíteni. Elképzelhető, hogy lakókocsi, hálókocsi, konténer építészeti fegyelmével, kihasználtsági igény szintjével kell megtervezni a Tettyére épülő házakat.



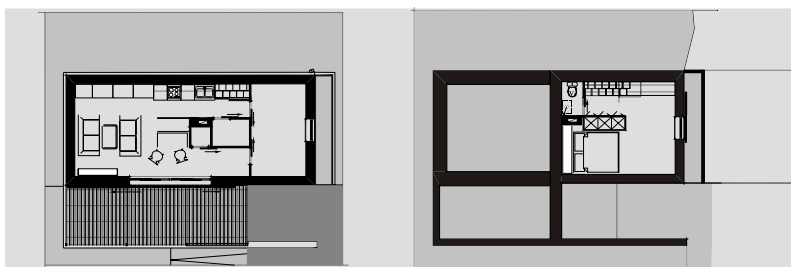
1.



2.



3.



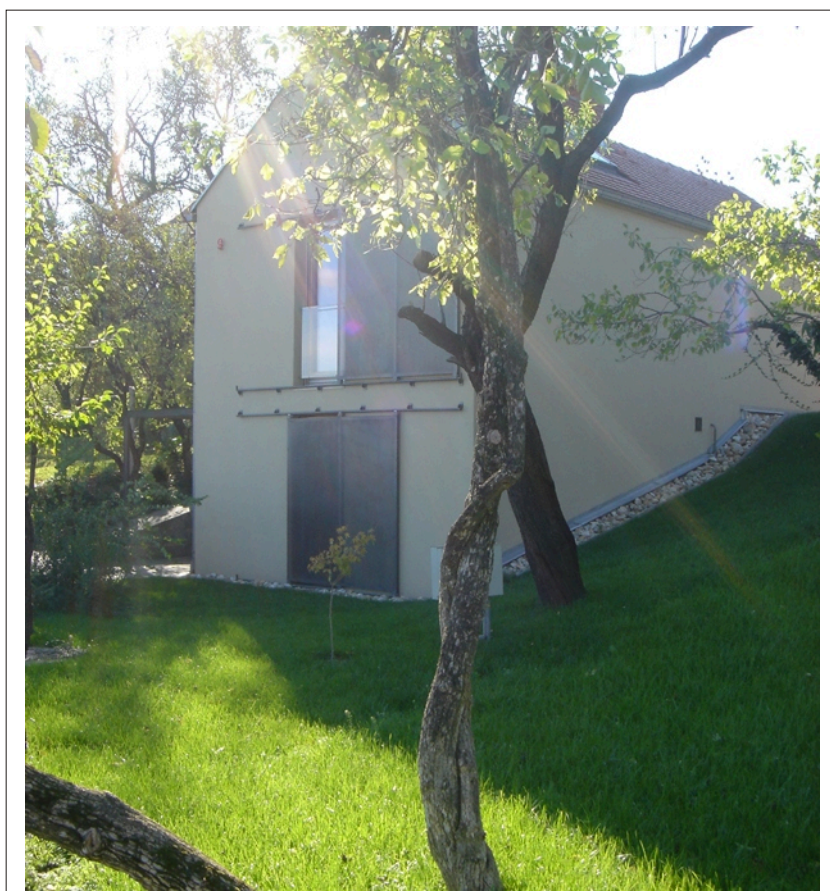
4.



1-2. Metszetek  
3. Alaprajzok  
4. Nézet

Pont a saját házámnál merült fel a bővülés igénye, amikor a második gyermek születésének öröndetes tényére fény derült. Ahhoz, hogy a kialakult építészeti miliőt ne zavarjam, a terasz alá betolok egy konténert, amely előre elkészíthető, így egy-két óra alatt megoldom a bővítés kérdését. Ez első hallásra bizarr, de a vicc kedvéért, ha a Columbo felügyelő lakókocsijára gondolunk, nem biztos, hogy nem járható út. Mindenesetre a kísérleti nyúl szerepét vállalva, véghezviszem ezt a megoldást.

(A tervezési és kivitelezési szakaszban 100 % a saját munkarészem).



A kert



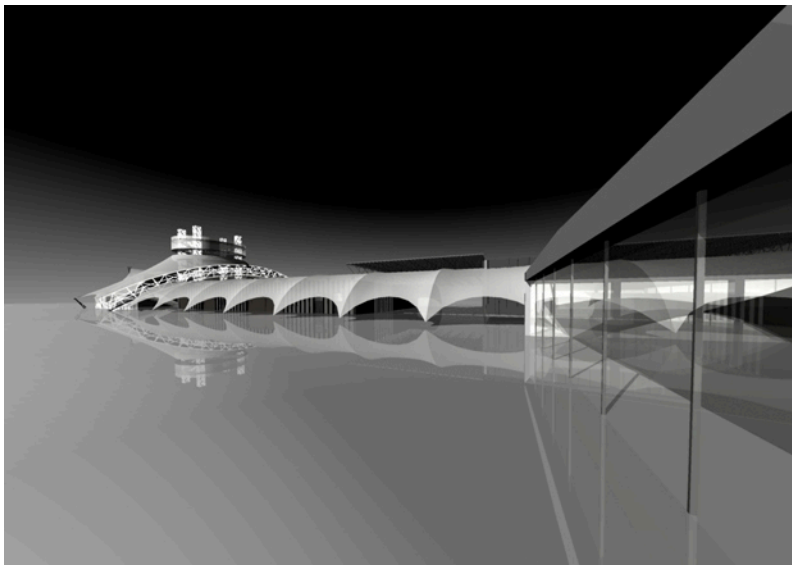






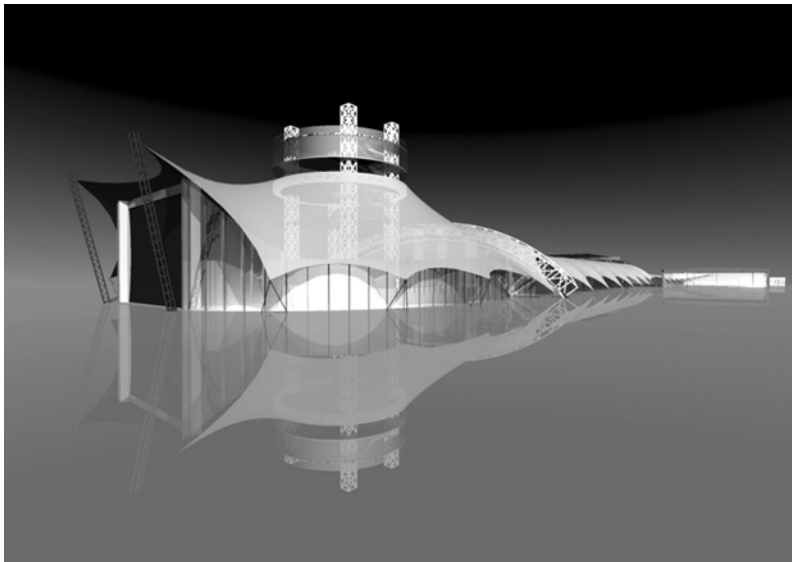
## 5. tézis

Műemlékileg, természetileg védett területen a lakóházépítés még több gondot okoz a megrendelőnek, mint máshol. Pedig be kell látni, hogy az otthonteremtés első és legmeghatározóbb feltétele a helykiválasztás. Már maga az is sikert hoz, ha a helyszínen semmit sem kell tennünk, csak reálisan próbálunk építészeti programot felállítani, mert ez az alfája és omegája a megrendelő jövődő boldogságának. Minimalizáljuk a programot, de használjuk a környezetet, a kertet, az utcát, mégpedig úgy, hogy belakjuk. Kis alapterületű, de luxus kivitelű és minőségű házat építünk, olcsó, gondmentes üzemeltethetőséggel. Gondoljunk csak bele, milyen körültekintéssel vásárlunk egy autót. Nem lehetne ugyan ezzel a szemlélettel végig gondolni az otthonteremtést? Ráadásul itt még a testre szabás szabadságával is rendelkezünk. A „hóhért akasztják” alapon végigcsináltam. Közreadom.

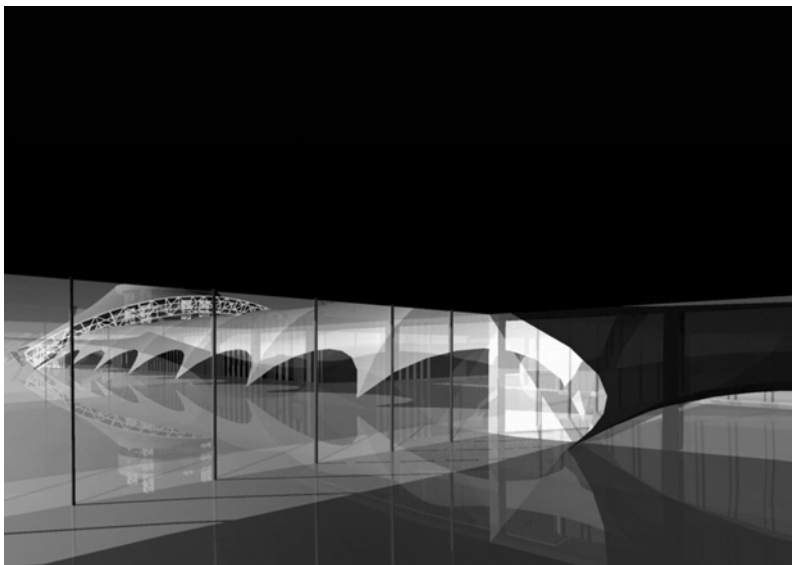


1.

1. Képaláírás  
2. Képaláírás  
3. Képaláírás



2.



3.

## 6. MAI ÉPÍTÉSZETI KIHÍVÁSOK PÉCSETT

---

### Expo Pécs

A pénzre mindig azt mondják, hogy sohasem elég. Különösen akkor vágják rá, ha nincs azonnal, vagy ha közcélról van szó.

Lehet, hogy a mai építészeti gyakorlatlan még nem alkotóelem, meghatározó, akár koncepciót eldöntő jelleggel jelenik meg a pénz.

Ebben az esetben az alapképzelés az volt, hogy 20 ezer m<sup>2</sup> kell minimálisan egy Expo nagyságrendű kiállításhoz, viszont csak 10 ezer m<sup>2</sup>-re volt elegendő pénz.

A feladat megoldását két jó választás tette lehetővé. Egyrészt olyan olcsó szerkezet, mint a sátor, másrészt pedig, olcsó, vagy még inkább ingyenes terület kiválasztás. Ilyen területeket pedig -pécsi lépték esetében- a lepusztult, bezárt ipari területek adhattak. Így választottuk ki az expo kritériumának megfelelő, jó megközelíthetőségű, a híres pécsi vásár melletti, elhagyott szennyvíztelepet, és a valamikori javítócsarnok „D” paneles együttesét. Ezzel már kb. 50%-ot „megtakarítottunk” a beruházás számára.

A város közvéleménye azonnal felfogta a sátor adta építészeti szabadságot, hogy friss, figyelemfelkeltő épületegyüttes születhet ez által. Csak a pécsi építészek fumigálták a sikertelen tervpályázat után, amiben például 25 emeletes toronyházat javasoltak (már van egy 15 éve üresen, funkció nélkül) olyan területen, amely nem is a városé.

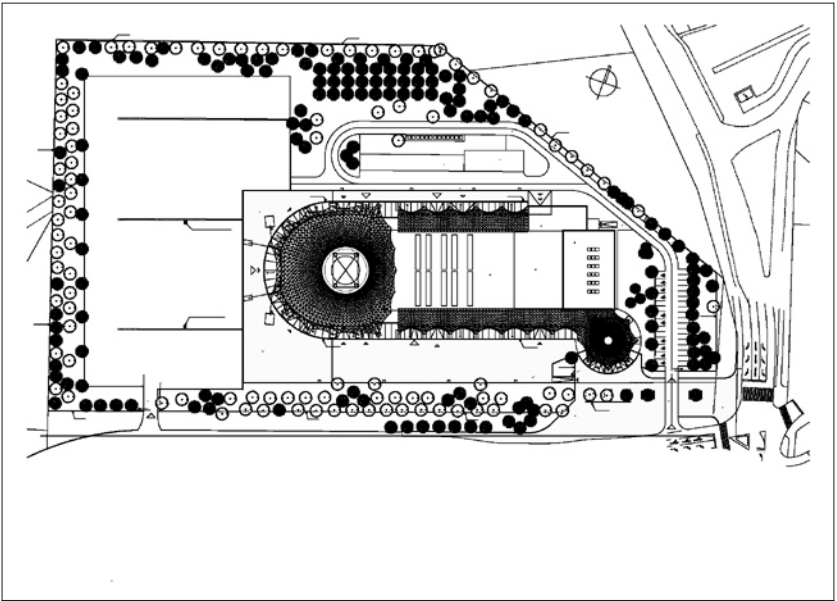
Ezzel a két döntéssel megnyílt a város számára, hogy régi vágya teljesüljön: megépüljön a pécsi Expo. Megint csak az optimalizációnál tartunk. Nem biztos, hogy csak az építész tarsolyában lévő kész arzenállal, a stílus fogságában lévő, már bevált építészeti panelgondolkodással kell a feladatot megoldani, és közben panaszkodni, hogy úgy sem lesz rá pénz. A ma technikai lehetőségei korlátlanok. A ma építészete sokszor elutasítja ezeket kapásból, azt állítva, hogy ezek az új lehetőségek drágák. Meg sem vizsgáljuk állításunk helyességét, rosszul értelmezett „tradícióörző magyarkodással” hátrítjuk el a korszellem kihívásait, megbélyegezve azokat.

Mi felvállaltuk ezt és eddigi szakmai munkásságom legizgalmasabb feladata kerekedett ki ebből.

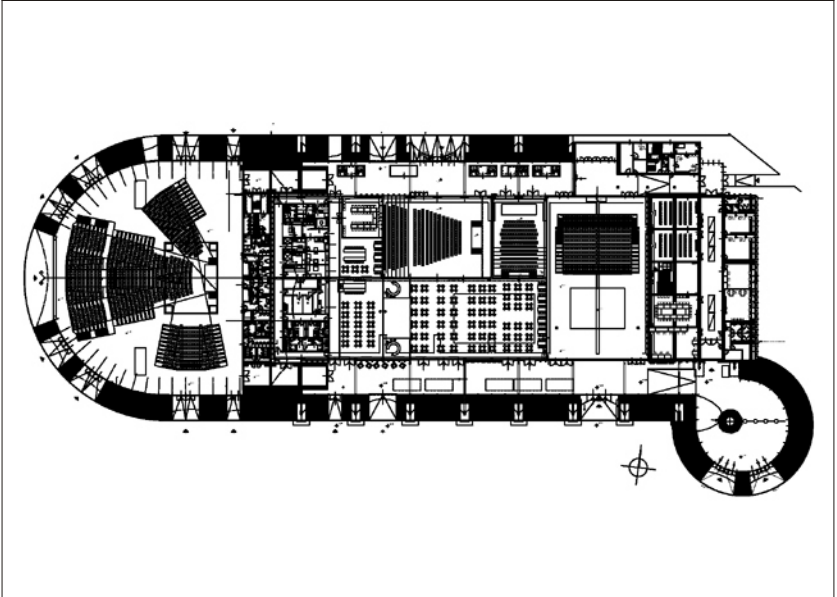
Furcsa, de a „magyarkodó” sajtónak, médiának fogalmuk sem volt, hogy hogyan értelmezzék a magyarok ősi szerkezetét: a sátrat. Ez még érthető, de a tűzoltók is teljes értetlenséggel álltak a kérdés előtt: nincs szabvány felkiáltással. Hiába mondtuk, hogy EU-s tagok vagyunk és az EU-nak van szabványa. Az nem jó nekünk, hiszen mi magyarok vagyunk. Ideje lenne észrevenni, hogy ez Európában senkit nem érdekel. De már Magyarországon is gyanús okfejtésnek minősül, és az biztos, hogy megfelelő eredmény nem születik ebből a mentálitásból.

Építészetileg kívánatos volt a több célú hasznosítás. A kiszolgáló létesítményeket, amelyek szükség szerint változnak: konténerekbe terveztük, követve a lehetséges igényeket. A sátorépítészet egyedisége, különleges építészeti hangsúlyt tett lehetővé. A sátor provizórikussága, oldott formakezelése, szabadon variálható tereket eredményezett.

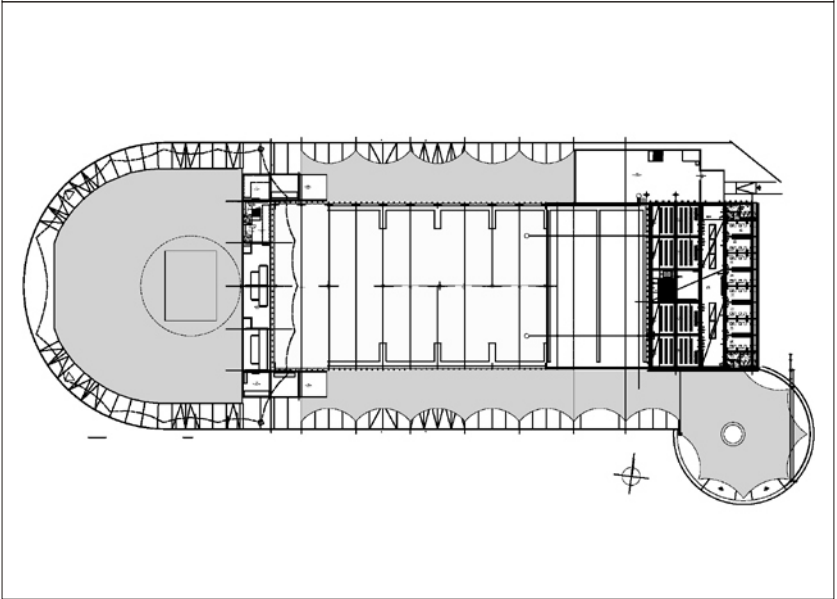




1.



2.

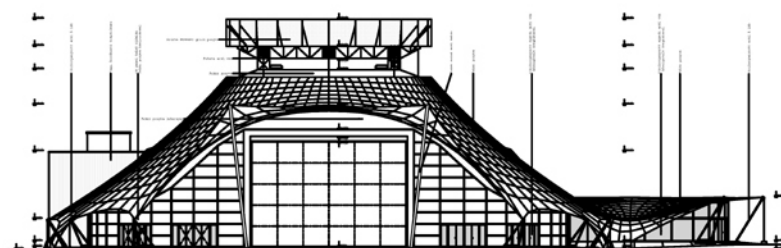


3.

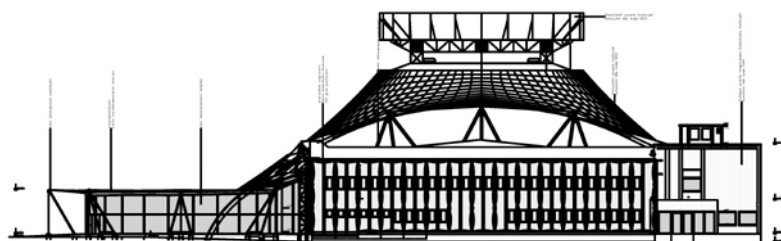
- 1. Helyszínrajz
- 2. Földszinti alaprajz
- 3. Emeleti alaprajz

A második ütem tervei végképp a végső határig feszíti a megőrzendő örökség kritériumát. Az 1932-ben épült és ma már 10 éve nem működő szennyvíztelep is megőrizhető és újra hasznosítható? Ha a sátorépítéssel kombináljuk, akkor igen: 10 ezer m<sup>2</sup> új kiállítási terület születhet, rendkívül gazdaságosan szolgálva az új funkciót: az EXPÓT.

(A tervezési szakaszban 50%, a kivitelezési szakaszban 60% a saját munkarészem).

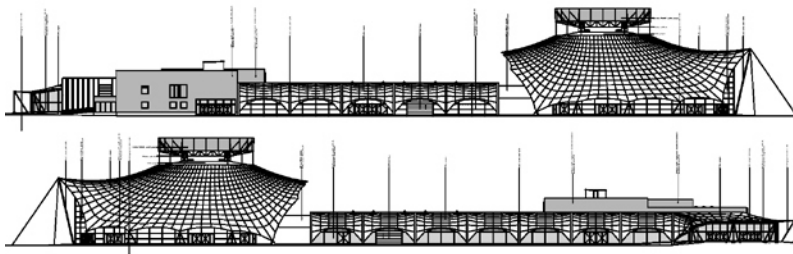


1.

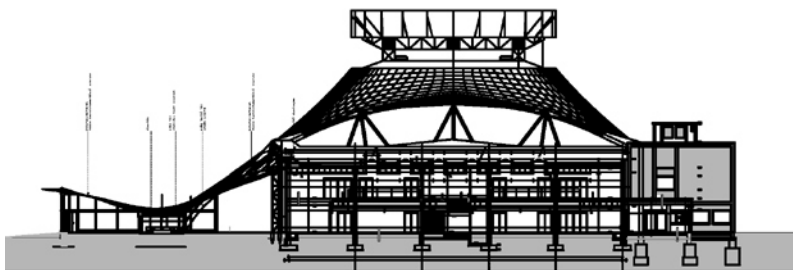


2.

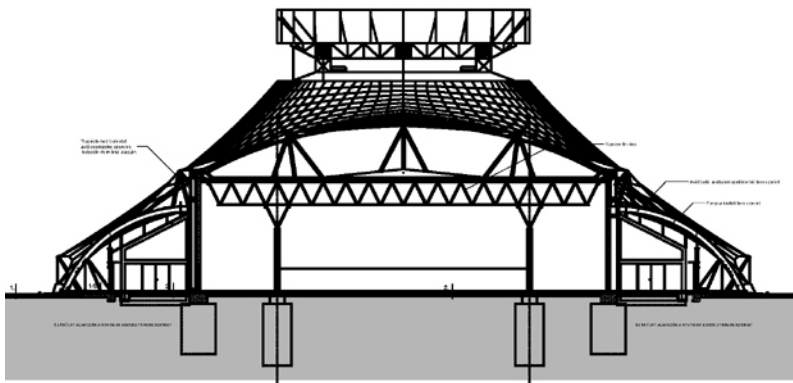
1. Nyugati homlokzat  
2. Keleti homlokzat



1.



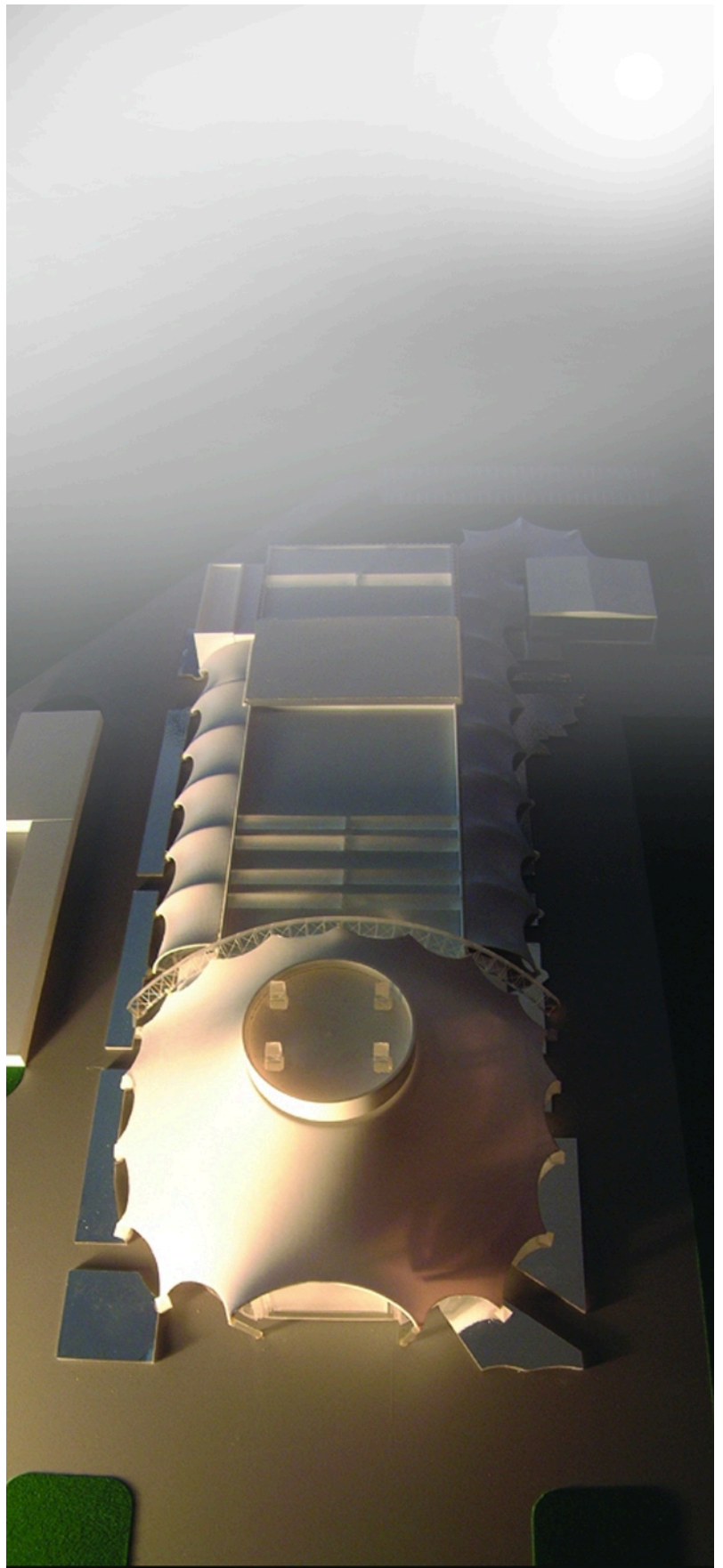
2.



3.

1. Északi és déli hom-  
lokzat  
2-3. Metszetek





1. Makett







## 6. tézis

Az építészeti alkotások pénzbe kerülnek. A pénz szerepét az építészek rossz aspektusból szemlélik, nem tekintik az alkotás szerves részének, pedig a XIX. sz. építészei, akik vállalkozók is voltak ragyogóan kezelték ezt a kérdést. Nyereségesnek kell lenni, mert különben nem épül meg a ház.

A pécsi Expónál szembesültem ezzel a polémiával. 20 ezer m<sup>2</sup> kell funkcionálisan az Expóhoz, de csak 10 ezerre volt pénz, ha hagyományos épületszerkezetet használunk.

Tehát, olyan szerkezetet kell választani, amely féláron képes attraktívát, látványosat mutatni. Megoldás: textilépítészet. Ha ehhez még hozzáadjuk az örök tanulságot, hogy minden érték, amit elődeink létrehoztak, még akkor is ha az jelenleg funkcióját veszítette, akkor új tartalommal fel lehet éleszteni, és úrrá lehet lenni azon, hogy az erkölcsi avulás gyorsabb, mint a műszaki. A „D” paneles gyártó csarnok márkás kiállító tér is lehet. Az ipari miliő a kultúrát szolgálja. Nem beszélve a valamikori szennyvíztartályok újrahasznosításáról. A textil építészettel kiegészítve a pejoratívnak tartott, bontandónak ítélt ipari műtárgyak, épületek kulturális hasznosítású terekké alakulnak.





Múlt és jövő

# III.

# ÖSSZEFOGLALÁS

---

## MIT SIKERÜLT MEGVALÓSÍTANI AZ ELMÚLT ÖT ÉVBEN?

---

Joggal feltehető a kérdés, hogy a dolgozatban leírtakból mi az, ami megvalósult?

### **Megvalósult:**

- A PTE/PMMK-án 25-30 tervező építészből, statikusból, épületgépészből, talajmechanikusból, liftesből, kertépítőből, menedzserből, stb. álló alkotó csapat, akik interdiszciplin átfedésekkel is gondolkodva, egyszerű diagnosztikai feladat felmérésen alapuló építészeti javaslatokat készítettek.
- Sikerült néhány alkotást megépíteni is, köszönhetően a csapat menedzseri háttérének.
- Sikerült 1,5 milliárd forintos EU-s pályázatot nyernünk a világörökség program megvalósításához.
- Sikerült átadni a V. számú ókeresztény baptisztériumot, mint a „kultúrpláza” effekt első álmházát.
- Megépült a Dómmúzeum
- Néhány szőlőhegyi építészeti örökséget őrző épület megmenekült a pusztulástól.

### **Sikerült, meg nem is:**

- A Tettye védelme elkezdődött, az örökségvédelem, és a modern építéshet eszközeivel, de minimális megvalósulással. A folyamat sokkal lassúbb, mint gondoltam.
- Elkezdődött a korszerű, a beruházást realitásként kezelő elem beépítése az építészeti gondolkodásmódba, de a társadalmi, politikai életben, még fehér holló (Lásd pécsi EXPO).

### **Nem sikerült:**

- A „Landscape”-szerű, léptékű építészeti programok bevezetése a társadalmi szférába.
- A „magyar Florida” építészeti víziójának elfogadtatása.
- Az optimalizált terek igényének érvényesítése a társadalmi gyakorlatban.

### **Végső következtetés:**

*„Kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egy-kettőre elpárolog, ha minden nemzedék újra meg újra meg nem szerzi magának.”*

(Kodály Zoltán)

...nap, mint nap...